

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Чортківський інститут підприємництва і бізнесу
Кафедра обліку і аудиту ЧППБ

Савірко Ігор Юрійович

Організація обліку і контролю дебіторської заборгованості

спеціальність: 8.03050901 – Облік і аудит
магістерська програма – Облік і аудит в промисловості
Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем „магістр”

Виконав студент групи
ОПчзм-51
І. Ю. Савірко

Науковий керівник:
к.е.н., доц. Скакун П. А.

Дипломну роботу допущено до
захисту:

----- 2013 р.

В.о. завідувача кафедри

_____ П. Я. Хомин

	4
	тор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ	3
ДЕБІТОРАМИ	8
1.1. Дебіторська заборгованість: визначення, визнання, класифікація та оцінка	8
1.2. Облік дебіторської заборгованості за вітчизняною та міжнародною практикою	20
1.3. Нормативно-правове регулювання дебіторської заборгованості	28
Висновки до розділу I	35
РОЗДІЛ II ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ	37
2.1. Організація обліку розрахунків з дебіторами	37
2.2. Аналітичний та синтетичний облік дебіторської заборгованості	44
2.3. Методика обліку розрахунків з дебіторами за претензіями	55
Висновки до розділу II	64
РОЗДІЛ III АУДИТ І АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ	65
3.1. Методика аудиту дебіторської заборгованості	
3.2. Аналіз розрахунків з дебіторами з метою управління грошовими потоками	73
3.3. Удосконалення організації обліку дебіторської заборгованості в ринкових умовах	85
Висновки до розділу III	92
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	95
ДОДАТКИ	105

Вступ

Актуальність теми. На сьогодні облік є найважливішою функцією управління. Відображаючи реальні процеси виробництва, обігу, розподілу та споживання, облік характеризує фінансово-економічний стан господарювання і є основою для планування його майбутньої діяльності. Процес реформування бухгалтерського обліку проходить складно, з урахуванням національних особливостей та набутого досвіду розвитку колишньої облікової системи. У процесі діяльності підприємство не завжди здійснює розрахунки з іншими підприємствами або фізичними особами одночасно з передачею майна, виконанням робіт, наданням послуг тощо.

В реальній практиці постійно виникають ситуації, коли по тим чи іншим причинам підприємство не в змозі стягнути борги з контрагентів за відвантажені товари, продукцію чи надані послуги. В цьому випадку виникає дебіторська заборгованість, яка є по суті безпроцентною позичкою покупцям. Вона зависає на довгі місяці, а іноді – роки і чим довший термін непогашення тим ймовірніше, що оплата за продукцію чи товари не надійде. Зростання дебіторської заборгованості погіршує фінансовий стан підприємства, а іноді приводить до банкрутства.

Дебіторська заборгованість має великий вплив на визначення достовірності фінансової звітності, тому правильне її визначення має важливе значення. Цим визначається актуальність даної роботи.

Найбільш актуальним питанням, яке гостро постає перед суб'єктами господарювання в сучасний період і напряду пов'язано з розрахунково-платіжними операціями, є виникнення та погашення дебіторської заборгованості.

Тому на сьогодні найбільш важливими проблемами, рішення яких повинно сприяти покращенню фінансового стану підприємства є правильна організація обліку дебіторської заборгованості, її аналіз й контроль, що спрямовані на виявлення впливу факторів, щодо зростання заборгованості та обчислення резерву сумнівних боргів.

Дебіторська заборгованість знаходить відображення як у діяльність підприємства так і у звітності. Вплив дебіторської заборгованості на діяльність очевидний. Якщо будь-яке підприємство матиме значний обсяг заборгованості це буде впливати на процес виробництва або збуту. Якщо наше підприємство має величезну дебіторську заборгованість це означатиме що у підприємства є кошти але вони тимчасово не доступні тобто ми не можемо розраховувати на прибутки, тому що кошти не працюють. Таким чином бухгалтери будь-якого підприємства повинні уважно відноситися до обсягів дебіторської заборгованості і не допускати її не погашення. Для цього необхідно стежити за строками погашення заборгованості, яка виникла внаслідок діяльності підприємства. Також важливим є правильне відображення дебіторської заборгованості у звітності. Виокремлення цих даних може призвести до неправдивого визначення фінансового стану підприємства.

Проблемам розвитку теорії і практики бухгалтерського обліку та аудиту дебіторської заборгованості присвячено ряд праць вітчизняних учених-економістів: С.Л. Берези, О.С. Бондаренка, І.О. Власової, Л. З. Городянської, Н. Гури, М.Г. Жук, О.І. Коблянської, М.Л. Котляра, О.М. Кіяшко, О.В. Лишиленка, Н. Матицини, І.М. Медведик, О.А. Скорби, В.В. Сопка, Н.М. Ткаченко та ін.

Метою дипломної роботи є обґрунтування теоретичних положень, а також розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначені для вирішення наступні завдання:

- розкрити економічну сутність та історичний аспект обліку дебіторської заборгованості;
- дослідити особливості організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві;

– з’ясувати чинну методику первинного, аналітичного та синтетичного обліку операцій з відшкодуванням завданих збитків та претензіями;

– проаналізувати стан розрахунків з дебіторами ДП „Чортківський комбінат хлібопродуктів”;

– дослідити форми здійснення контролю дебіторської заборгованості на підприємстві.

Об’єктом дослідження є організація і методика обліку і контролю дебіторської заборгованості, операцій з відшкодуванням завданих збитків в Державному підприємстві „Чортківський комбінат хлібопродуктів” Державного агентства резерву України.

Предметом дослідження дипломної роботи виступає сукупність теоретичних та практичних аспектів обліку дебіторської заборгованості підприємства.

Теоретичною і методологічною основою дослідження є методологія і загальнонаукові принципи проведення комплексних досліджень. Нормативні і законодавчі документи, що обліку та аудиту розрахунків за претензіями та відшкодуванням завданих збитків забезпечили правове поле магістерської дипломної роботи. При виконанні роботи використані матеріали, що містяться в працях вчених у галузі теорії і практики бухгалтерського обліку, аудиту та аналізу, галузеві інструкції та нормативні документи, статистичні дані, інформація наукових та науково-практичних конференцій з проблем бухгалтерського обліку. У процесі дослідження використовувались методи наукової абстракції, індукції та дедукції, групування, порівняння, аналізу і синтезу (при оцінці стану дебіторської і кредиторської заборгованості).

У магістерській роботі одержані результати, які вдосконалюють теоретичні та практичні засади обліку та контролю, дебіторської заборгованості, їх організацію та методику. Найбільш суттєві теоретичні та практичні результати, що мають наукову новизну полягають в наступному:

- розкрито економічну сутність та історичний аспект обліку дебіторської заборгованості;
- досліджено особливості організації бухгалтерського обліку на ДП „Чортківський комбінат хлібопродуктів”;
- узагальнено чинну методику первинного, аналітичного та синтетичного обліку операцій з відшкодуванням завданих збитків та претензіями;
- проаналізовано стан розрахунків з дебіторами ДП „Чортківський комбінат хлібопродуктів”;
- досліджено організацію і методику здійснення контролю дебіторської заборгованості на підприємстві тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Використання на практиці розроблених у магістерській роботі пропозицій дозволить упорядкувати ведення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, уніфікувати методику контролю й економічного аналізу дебіторської заборгованості підприємства.

Апробація результатів дипломної роботи. За результатами магістерського дипломного дослідження опубліковано наукову статтю на тему: „Формування облікової політики щодо розрахунків за претензіями та відшкодуванням завданих збитків”.

Структура та обсяги магістерської дипломної роботи. Дана робота складається з вступу, трьох розділів і висновку, що викладено на 94 сторінках друкованого тексту. Матеріали дипломної роботи містять 5 рисунків, 29 таблиць і 9 додатків. Список використаних джерел із 91 найменування подано на 10 сторінках.

У вступі окреслено наукове обґрунтування актуальності і значення обраної теми, сформовано мету, завдання, предмет і об’єкти дослідження, наведено перелік застосованих методів дослідження, розкрито сутність теми, її значущість, підстави та вихідні дані для розроблення теми, розкрито необхідність проведення дослідження, структура дипломної роботи.

В першому розділі розкрито сутність дебіторської заборгованості, її визначення, визнання, класифікацію та оцінку, порівняно її облік за вітчизняною та міжнародною практикою, визначено нормативно-правову базу регулювання дебіторської заборгованості.

В другому розділі показано організацію обліку розрахунків з дебіторами, методику здійснення аналітичного і синтетичного обліку дебіторської заборгованості на ДП „Чортківський комбінат хлібопродуктів”, виокремлено методику обліку розрахунків з дебіторами за претензіями.

В третьому розділі сформовано методику аудиту дебіторської заборгованості, проведений аналіз розрахунків з дебіторами ДП „Чортківський комбінат хлібопродуктів” з метою управління грошовими потоками та запропоновано напрями удосконалення організації обліку дебіторської заборгованості на сучасному етапі розвитку економіки України.

Висновки роботи містять стислий виклад зроблених оцінок та узагальнень під час аналізу, наголошення на якісних і кількісних показниках здобутих результатів, викладено рекомендації щодо їх використання.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ

Дебіторська заборгованість: визначення, визнання, класифікація та оцінка

Підприємство у процесі своєї діяльності веде розрахунки з постачальниками, підрядниками, покупцями, замовниками, підзвітними особами, бюджетом, дебіторами та кредиторами. Дебіторська заборгованість є важливою складовою частиною цих розрахунків, оскільки має суттєвий вплив на фінансову стабільність підприємства, є одним з найважливіших показником, який характеризує фінансовий стан підприємства.

Дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, а дебітори – це юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів (Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 „Дебіторська заборгованість”) (далі – П(С)БО 10).

Дебіторська заборгованість впливає на фінансовий стан підприємства і заважає йому нормально працювати. Але в процесі фінансово-господарської діяльності у підприємства постійно виникає потреба в проведенні розрахунків зі своїми контрагентами, бюджетом, податковими органами. Відвантажуючи виготовлену продукцію, воно, як правило, не отримує оплату одразу, тобто відбувається кредитування покупця. Тому протягом періоду від моменту відвантаження продукції до моменту надходження платежу засоби підприємства знаходяться у вигляді дебіторської заборгованості[40, с. 47].

На нашу думку дебіторська заборгованість – це не тільки сума заборгованості дебіторів підприємству, але й вид розрахунків між покупцем і продавцем, між підприємством і працівником. Тобто дебіторська заборгованість є своєрідним видом кредитування. Також дебіторська заборгованість є показником виробництва підприємства. Можна зробити припущення, що обсяги дебіторської заборгованості зростають відповідно з

ростом обсягів реалізації продукції. А тому неможливо однозначно трактувати поняття дебіторської заборгованості, а також робити висновки з її обсягів. Для цього необхідно більш детально ознайомитись з діяльністю підприємства та причинами її росту.

Після узагальнення економічної літератури щодо дебіторської заборгованості можна подати загальну класифікацію дебіторської заборгованості (рис.1.1.).

Рис. 1.1. Класифікація дебіторської заборгованості

Згідно з П(С)БО 10 дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову і короткострокову.

Довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу [62, с. 258].

Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочення платежу за продукцію, товари, роботи, послуги з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів та/ або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування [7, с. 96].

О.П. Борзенко відзначає, що „ поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів” [7, с. 96].

Для бухгалтерського обліку важлива прийнята сучасна концепція поділу активів на монетарні і немонетарні. При цьому, монетарна дебіторська заборгованість представлена фіксованою (визначеною) сумою грошей, а немонетарна – не виражена. Така класифікація має значення при оцінці дебіторської заборгованості, вираженої в іноземній валюті, передбачена обов’язково П(С)БО 21 відображення в обліку поділу статей на монетарні і

немонетарні можна знайти в аналітичному обліку, в якому відображаються суттєві умови договорів і яким чином будуть погашені борги.

В бухгалтерському обліку важливого значення набуває поділ заборгованості за термінами. На жаль, в сьгоднішніх регістрах обліку відображення очікуваного терміну погашення заборгованості і реального строку погашення немає. Тому С.Л. Береза пропонує за реальним строком погашення дебіторську заборгованість поділяти на термінову, прострочену і відстрочену, що в обліку знаходить відображення на відповідних аналітичних рахунках, де контролюється термін виконання договорів [3, с. 22].

Короткострокова дебіторської заборгованості підрозділяється на дві наступні групи: „вимоги до покупців” та „інші вимоги”. По першій групі відображається дебіторська заборгованість, пов’язана з реалізаційною діяльністю, а по другій групі інша заборгованість третьої сторони, що виникає в результаті інших господарських угод.

За першою групою в балансі виділяються наступні статті: рахунки до отримання; векселі до отримання; сумнівні рахунки (з мінусом). В статті „рахунки до отримання” показується непогашена заборгованість, покупців і замовників за відвантажені товари, здані роботи і надані послуги, оскільки в умовах комерційного кредиту виникає тимчасовий лаг між відвантаженням їх покупцеві і оплатою. Аналітично заборгованість поділяється на наступні складові:

- заборгованість, що погашається своєчасно і регулярно;
- заборгованість, що погашається нерегулярно і несвоєчасно, при цьому затримка може залежати не від боржника, а від обставин на грошовому ринку;
- спірна заборгованість через відмову покупців від акцепту рахунків, зумовлена незадовільністю умов постачання. Як правило, такі спори вирішуються здійсненням двосторонніх переговорів;
- сумнівна заборгованість, що виникла через низьку платоспроможності чи банкрутство покупців;
- безнадійна заборгованість, що списується з балансу [3, с. 23].

Важливого значення в обліку, в тому числі при визначенні сумнівності заборгованості, набуває значення поділ заборгованості за забезпеченістю (гарантія, застава, порука, вексель).

Наводячи класифікацію дебіторської заборгованості, досить часто автори опускають той момент, що умовно всю дебіторську заборгованість також можна поділити на два види: допустима і не виправдана, що набуває великого значення в управлінні і знаходить своє відображення в обліку. Допустима дебіторська заборгованість є наслідком недоліків в господарській діяльності підприємства і виникає в результаті застосування форм розрахунків за товари і послуги. Не виправдана дебіторська заборгованість виникає внаслідок недоліків в роботі підприємства, наприклад, при виявленні недостач, розкрадань товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів. Поділ дебіторської заборгованості на ці два види в обліку відображається на різних субрахунках рахунків 16 „Довгострокова дебіторська заборгованість”, 36 „Розрахунки з покупцями і замовниками” та 37 „Розрахунки з іншими дебіторами”, він дає можливість прослідкувати порушення фінансово-розрахункової дисципліни і виявити причини. Таких причин може бути дві:

- неякісна робота контрагента – відсутність коштів у покупця, незадовільна організація роботи його бухгалтерії;
- неякісна робота підприємства-постачальника – порушення договорів поставки [16, с. 10].

Підводячи підсумок можна навести наступну класифікацію дебіторської заборгованості (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

**Класифікація дебіторської заборгованості для цілей
бухгалтерського обліку**

№ з/п	Класифікаційна ознака	Вид дебіторської заборгованості
1	2	3
1	За способом виникнення	1.1. Пов'язана з реалізацією товарів, робіт послуг 1.2. Інша (або не пов'язана з реалізацією товарів, робіт, послуг)

Продовження таблиці 1.1		
1	2	3
	2.1 Очікуваним терміном погашення	2.1.1. Короткострокова 2.1.2. Довгострокова
	2.2. Реальним терміном погашення	2.2.1. Термінова 2.2.2. Прострочена 2.2.3. Відстрочена
	2.3. За впевненістю в погашенні	2.3.1. Нормальна 2.3.2. Сумнівна 2.3.3. Безнадійна (затребувана та незатребувана)
3	За контрагентами	3.1. Вітчизняних дебіторів 3.2. Іноземних дебіторів
4	За забезпеченістю	4.1. Забезпечена 4.2. Незабезпечена
5	За формою погашення	5.1. Монетарна 5.2. Немонетарна
6	За ступенем дотримання фінансової дисципліни	6.1. Допустима 6.2. Невиправдана

Така класифікація розкриває економічну природу різних видів дебіторської заборгованості та відповідає структурі бухгалтерського балансу.

Для обліку сум дебіторської заборгованості застосовується декілька видів оцінок (рис.1.2.).

Рис. 1.2. Ознаки класифікації оцінок дебіторської заборгованості

Дисконтована вартість майбутніх платежів, що очікуються для погашення цієї заборгованості. Оцінка за дисконтованою вартістю майбутніх платежів застосовується орендодавцями для відображення платежів за договорами фінансової оренди. Інакше кажучи, сума таких платежів повинна відобразитися в сумі чистих інвестицій в оренду, що дорівнює загальній сумі мінімальних орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням незаробленого фінансового доходу [26, с. 40]. У міжнародній практиці широко застосовується така оцінка. Що стосується українського бухгалтерського обліку, то вона регулюється П(С)БО 14 „Оренда”.

Оцінка за чистою реалізаційною вартістю застосовується для поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги, значення цієї оцінки полягає в наступному: підприємство, відвантажуючи продукцію або товари, виконуючи роботи або надаючи послуги, не завжди отримує оплату від покупців і замовників негайно. Воно змушене йти на певний ризик для того, щоб збільшити обсяг своєї реалізації в умовах конкуренції. По суті, підприємство надає своїм покупцям комерційний кредит. У таких умовах завжди залишається ймовірність того, що оплата від покупця не надійде. У той же час відповідно до принципу нарахування в момент відвантаження товарів (продукції), виконання робіт або надання послуг підприємство повинне визнати дохід від їх реалізації. У дохід включаються також борги, що, імовірно, ніколи не будуть оплачені. Це призводить до того, що реальний дохід, який отримає підприємство в майбутньому, необґрунтоване завищується на суму зазначених боргів. Тому при визнанні доходу від реалізації його необхідно зменшити на суму сумнівних боргів. Цього вимагає і принцип обачності, згідно з яким не можна завищувати доходи [10, с. 38].

Для оцінки суми сумнівних боргів існує спеціальна методика, відповідно до якої підприємство формує резерв сумнівних боргів.

Таким чином, поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи і послуги в момент визнання її активом збільшує дохід від реалізації та оцінюється за первинною вартістю. Але на дату балансу її сума повинна бути зменшена на величину резерву сумнівних боргів. До підсумку балансу заборгованість включається за чистою реалізаційною вартістю, що являє собою різницю між первісною вартістю поточної дебіторської заборгованості і сумою резерву сумнівних боргів.

Оцінка за первісною вартістю застосовується для всіх видів довгострокової і поточної дебіторської заборгованості, які не є заборгованістю за продукцію, товари, роботи чи послуги, або очікуваними платежами за договорами фінансової оренди. Для цих видів заборгованості резерв сумнівних боргів не створюється [86, с. 284].

Згідно з п. 4 П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість” сумнівний борг – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником. При цьому критерій сумнівності дещо конкретизується в податковому законодавстві, де уточнюється що сумнівною вважається заборгованість, яка виникла через те, що покупець товарів (робіт, послуг) без узгодження з продавцем таких товарів (робіт, послуг) затримує оплату їх вартості (надання інших видів компенсації їх вартості). Однак ніщо не забороняє підприємству, насамперед, у цілях бухгалтерського обліку, у власній обліковій політиці встановити критерій визначення поточної дебіторської заборгованості сумнівним боргом (наприклад, такими, за рішенням підприємства, можуть бути: неузгоджене з продавцем непогашення заборгованості у строк, обумовлений договором; непогашення боргу опісля н-днів після строку, установленого договором; порушення щодо покупця, який заборгував справи про банкрутство; неотримання відповідної відповіді на претензію, направлену покупцю-боржнику; подання позовної заяви до суду про стягнення заборгованості тощо) [73, с. 134].

Будь-яка заборгованість, як довгострокова, так і поточна, у якийсь момент може бути визнана підприємством безнадійною. До 2000 року в національному бухгалтерському обліку було відсутнє поняття безнадійної заборгованості, хоч і було передбачене списання на збитки підприємства сум дебіторської заборгованості, за якою закінчився строк позовної давності або щодо якої є документальне підтвердження про неможливість її погашення, тобто документи, видані судовими органами.

На сьогодні для того щоб визнати в бухгалтерському обліку дебіторську заборгованість безнадійною, не потрібно документального підтвердження.

Критерії, яким має відповідати заборгованість для визнання її безнадійною, передбачені Податковим Кодексом, керуючись яким можна виділити такі причини виникнення безнадійної заборгованості:

- закінчення строку позовної давності;
- недостатність майна фізичної особи;

– недостатність майна для погашення боргу кредитором при ліквідації або банкрутстві боржника;

– недостатність грошових коштів від продажу закладеного майна;

– смерть або позбавлення волі фізичної особи – боржника [63].

Що таке „впевненість” у цьому випадку, П(С)БО 10 не уточнює, але можна передбачити, що коли підприємство-боржник оголошене банкрутом, то підприємство-кредитор може списати його заборгованість як безнадійну, знаючи, що майна банкрута не вистачить для погашення заборгованості. У цьому полягає відмінність, порядку визнання боргу покупця безнадійним у чинному бухгалтерському обліку від аналогічного порядку в податковому обліку.

У законодавстві закріплене таке поняття, як позовна давність. Відповідно до ст.256 ЦКУ позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу [87]. Існує позовна давність:

– загальна, тривалістю у три роки;

– спеціальна – скорочена або більш тривала порівняно із загальною позовною давністю.

Позовна давність в один рік застосовується, зокрема, до вимог:

– про стягнення неустойки (штрафу, пені);

– про спростування недостовірної інформації, поміщеної у засобах масової інформації;

– про проведення на співвласника прав та обов’язків покупця у разі порушення переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності (ст.362 ЦКУ);

– у зв’язку з недоліками проданого товару (ст.681 ЦКУ);

– про розірвання договору дарування (ст.728 ЦКУ);

– у зв’язку з перевезенням вантажу, пошти (ст.925 ЦКУ);

– про оскарження дій виконавця заповіту (ст.1293 ЦКУ) [87].

Позовна давність у п'ять років застосовується до вимог про визначення недійсним правочину, вчиненого під впливом насильства або обману, у десять років – до вимог про застосування нікчемного правочину.

Згідно з Конвенцією про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів від 14.06.1974 р., термін позовної давності у разі, коли дебітором підприємства за відвантажені товари виступає іноземний партнер, встановлений у чотири роки.

Щодо сумнівної дебіторської заборгованості та безнадійної дебіторської заборгованості П(С)БО 10 встановлює правила оцінки та бухгалтерського обліку, відповідно до яких підприємству необхідно знати наступне:

– підставою для визнання резерву сумнівних боргів є наявність на дату балансу сумнівного боргу. Якщо на дату балансу у підприємства є сумнівні борги, визнання резерву сумнівних боргів є обов'язковим;

– щодо безнадійної дебіторської заборгованості не вимагається створювати резерв сумнівних боргів, така заборгованість списується з балансу підприємства;

– величина резерву сумнівних боргів розраховується для поточної дебіторської заборгованості, що є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу). Для довгострокової дебіторської заборгованості величина резерву сумнівних боргів не розраховується [65].

Відповідно до П(С)БО 10 встановлено три методи визначення величини резерву сумнівних боргів:

а) виходячи з платоспроможності окремих дебіторів;

б) виходячи з питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації на умовах подальшої оплати;

в) на підставі класифікації дебіторської заборгованості.

– метод для розрахунку величини резерву сумнівних боргів обирається підприємством самостійно на підставі вивчення характеру і складу поточної дебіторської заборгованості [65].

– допускається застосування підприємством відразу декількох методів для різної дебіторської заборгованості – це залежить від того, до якого виду належить поточна дебіторська заборгованість, і від особливостей такої заборгованості.

– величина резерву сумнівних боргів має обмеження. Залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на цю ж дату. Визначена на підставі класифікації дебіторської заборгованості (третій метод) величина резерву сумнівних боргів на дату балансу складає залишок резерву сумнівних боргів на цю ж дату.

– раніше списана з балансу безнадійна дебіторська заборгованість, яку потім було погашено, включається до складу інших операційних доходів.

І.О. Власова пропонує для „організації правильного бухгалтерського обліку величин резерву сумнівних боргів, доцільно створити аналітичні субрахунки на рахунку 38 „Резерв сумнівних боргів”. Такий підхід допоможе також уникнути помилок при складанні фінансової звітності. Наприклад, це можуть бути такі субрахунки: субрахунок 381 „Резерв сумнівних боргів для поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги” і субрахунок 382 „Резерв сумнівних боргів для іншої поточної дебіторської заборгованості” [12, с. 15].

Знання та виконання наведених вище правил дозволить організувати на підприємстві правильний бухгалтерський облік дебіторської заборгованості.

При створенні резерву сумнівних боргів збільшуються інші витрати операційної діяльності, а списання безнадійної заборгованості відбувається не за рахунок зменшення раніше нарахованого доходу, а за рахунок зменшення резерву сумнівних боргів.

Якщо для списання безнадійної заборгованості покупців (замовників) не вистачило резерву сумнівних боргів, різниця списується на витрати періоду. Якщо резерву сумнівних боргів постійно не вистачає для списання безнадійної заборгованості, підприємству необхідно переглянути методику його формування. Для відображення сум витрат на формування резерву сумнівних

боргів і на пряме списання поточної дебіторської заборгованості в Плані рахунків передбачений субрахунок 944 „Сумнівні і безнадійні борги” рахунка 94 „Інші витрати операційної діяльності”. Нарахування резерву сумнівних боргів відображається по кредиту рахунка 38 „Резерв сумнівних боргів”, а списання безнадійної заборгованості за рахунок резерву - по дебету цього рахунка.

Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включається до складу інших операційних доходів.

При списанні дебіторської заборгованості, що утворилася не в результаті відвантаження товарів, виконання робіт, надання послуг, застосовується метод прямого списання сум такої заборгованості на витрати періоду [4, с.26].

Резерв сумнівних боргів формується підприємством на дату балансу. Одночасно величина резерву збільшує витрати звітного періоду. За рахунок створеного резерву будуть списуватися безнадійні борги наступного року. Таким чином, метод списання безнадійної заборгованості за рахунок резерву сумнівних боргів відрізняється від методу прямого списання датою включення сум такої заборгованості до витрат. Очевидно, що при застосуванні першого методу витрати визнаються раніше, що відповідає принципу обачності, згідно з яким витрати не можна занижувати [20, с. 78].

Перший метод визначення резерву сумнівних боргів заснований на результатах аналітичного обліку дебіторської заборгованості по кожному дебітору. Якщо конкретний дебітор визнаний неплатоспроможним, то на суму його заборгованості слід збільшити резерв сумнівних боргів. Незважаючи на те що такий метод допустимий, при здійсненні підприємством досить великої кількості операцій краще використовувати другий метод формування резерву сумнівних боргів.

Другий метод визначення резерву сумнівних боргів ґрунтується на визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати. Визначення коефіцієнта сумнівності відбувається на основі ділення суми дебіторської

заборгованості за продукцію, товари, послуги, що визнана безнадійною на величину чистого доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг, за декілька попередніх років, що аналізуються.

Третій метод є базовим і заснований на періодизації дебіторської заборгованості. Для того щоб скористатися цим методом, підприємству необхідно проаналізувати інформацію за декілька попередніх звітних періодів щодо виникнення безнадійної заборгованості за продукцію, товари, роботи або послуги. При цьому слід урахувувати те, коли кожна конкретна заборгованість стала безнадійною – до настання строків оплати за договором чи після того, як вона стала простроченою [26, с. 41].

Способи розрахунку резерву сумнівних боргів зображено в [\(додатку А\)](#).

Створення резерву дебіторської заборгованості передбачається тільки для дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги і не стосується інших видів дебіторської заборгованості, в тому числі виданих авансів.

Завданнями керівника, який відповідно до законодавства відповідає за організацію бухгалтерського, є передбачення в наказі про облікову політику застосування одного з методів нарахування резерву. Списується заборгованість за рішенням (наказом) керівника.

1.2. Облік дебіторської заборгованості за вітчизняною та міжнародною практикою

Широкомасштабні економічні реформи, що призвели до формування нової економічної системи, основу якої складають ринкові відносини, вихід українських підприємств на міжнародні ринки, потреба в значних іноземних капіталах, а також поступова інтеграція України в європейський економічний простір вимагає переходу до західної практики ведення бухгалтерського обліку і надання фінансової звітності відповідно до міжнародних стандартів.

Сьогодні питання дебіторської заборгованості є досить актуальним, адже фінансовий стан підприємства значною мірою залежить саме від наявності та

ефективного управління цим видом заборгованості, тому наукове дослідження організації обліку дебіторської заборгованості в зарубіжних країнах, дозволить у майбутньому практично застосовувати їх у нашій державі з урахуванням національного законодавства.

В українському законодавстві питання обліку дебіторської заборгованості регулює П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість” та П(С)БО 13 „Фінансові інструменти”, в міжнародній практиці використовується МСФЗ 1 „Подання фінансових звітів”, МСФЗ 32 „Фінансові інструменти: розкриття та подання” та МСФЗ 39 „Фінансові інструменти: визнання та оцінка”.

П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість” визначає дебіторську заборгованість як суму заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату [65]. Під таке трактування підлягає як заборгованість дебіторів, яка утримується підприємством до дати погашення, так і заборгованість дебіторів призначена для перепродажу.

Заборгованість дебіторів, що призначена для перепродажу, придбавається або створюється підприємством з метою отримання прибутку або у вигляді відсотків, дивідендів тощо, або ж від короткотермінових змін ціни (суми) такої дебіторської заборгованості. Тому така заборгованість, згідно п.4 П(С)БО 13 „Фінансові інструменти”, є фінансовим активом призначеним для перепродажу [67].

Визначення наведене в П(С)БО 10 є ширшим, оскільки охоплює усю заборгованість підприємству, у тому числі і ту, яка по суті є фінансовими інвестиціями.

У п.4 П(С)БО 13 „Фінансові інструменти” надається визначення дебіторській заборгованості, що не призначена для продажу – „дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу” [67]. Отже, дане тлумачення більш точно розкриває сутність поняття „дебіторська заборгованість”.

На відміну від національних стандартів у міжнародній практиці вся дебіторська заборгованість відноситься до фінансових активів. При цьому відсутнє чітке визначення поняття дебіторської заборгованості. П.9 МСБО 39 зазначає: „позики та дебіторська заборгованість – це непохідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку” [15, с.18]. Таке тлумачення поняття дебіторської заборгованості є ширшим порівняно з тлумаченнями наведеними у національних стандартах.

Що стосується методів визнання, класифікації та оцінки дебіторської заборгованості, то МСФЗ прямо їх не визначають, а лише дають загальні рекомендації по розкриттю відповідної інформації у фінансових звітах. Так, МСБО 1 „Подання фінансових звітів” рекомендує виділяти у Балансі торговельну та іншу дебіторську заборгованість [19, с. 261].

Торговельна (операційна) дебіторська заборгованість виникає в процесі звичайної операційної діяльності компанії за умови продажу товарів чи надання послуг в кредит; особлива (неопераційна) дебіторська заборгованість виникає від операцій, не пов'язаних з операційною діяльністю підприємства. До неї відносяться позики та аванси, видані працівникам або філіям компанії, депозити для покриття потенційних збитків, депозити, як гарантія платежу, дивіденди і відсотки до отримання тощо.

Для порівняння за П(С)БО 10 класифікація дебіторської заборгованості здійснюється за групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Таким чином, розрізняють поточну, довгострокову, сумнівну і безнадійну дебіторську заборгованість.

Оцінка поточної дебіторської заборгованості у вітчизняній практиці здійснюється на дату виникнення та на дату складання балансу за первісною вартістю або чистою вартістю реалізації відповідно. У зарубіжних країнах оцінка проводиться на дату виникнення, дату погашення та на дату складання

балансу за сумою виставленого рахунку, з урахуванням знижки (за умови оплати в період дії знижки) та за сумою, скоригованою на знижку відповідно.

Таким чином, у вітчизняній і у зарубіжній практиці оцінка дебіторська заборгованість на дату складання балансу співпадає. Відмінним при цьому є визначення чистої вартості реалізації.

Чиста вартість реалізації в зарубіжних країнах визначається як первісна вартість за вирахуванням знижки і сумнівної (безнадійної) заборгованості, а в українській практиці чиста вартість реалізації дорівнює первісна вартість за мінусом резерву сумнівних боргів [4, с. 26].

У зв'язку з наявністю такого явища як непогашення дебіторської заборгованості як в українському, так і в зарубіжному обліку формується резерв сумнівних боргів. Відмінним є те, що у вітчизняній практиці безнадійні борги списуються за рахунок резерву (якщо суми не вистачає, то на витрати по списанню сумнівних боргів), а в окремих країнах, не дивлячись на списання, вона продовжує обліковуватися в дебеті рахунків, на яких відображається короткострокова дебіторська заборгованість покупців та показується в активі балансу в рядку „Неотриманні від покупців” або в рядку „Векселі покупців” з одночасним відображенням безнадійної заборгованості в окремому рядку зі знаком мінус [77, с. 52].

Таким чином, нами було здійснено порівняння особливостей визнання й оцінки дебіторської заборгованості за П(С)БО та МСФЗ, її класифікація та відображення у фінансовій звітності. Варто зауважити, що відповідність обліку, в тому числі дебіторської заборгованості, світовим вимогам є однією з передумов успішної інтеграції українського бізнесу в міжнародне економічне середовище. Головною відмінністю вітчизняного обліку дебіторської заборгованості від міжнародної практики є те, що він чітко регламентований і не передбачає альтернативи для підприємства, а також те, що МСФЗ розглядають дебіторську заборгованість більш широко з урахуванням тривалого досвіду співпраці з іноземними контрагентами.

В сучасних умовах глобалізації ринків збуту та поширення зовнішньоекономічних зв'язків зростає необхідність забезпечення єдиних підходів до визначення і обліку дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання різних країн. Тому вивчення зарубіжного досвіду з цього питання має неабияке значення. Західні економісти під дебіторською заборгованістю розуміють заборгованість покупців чи інших контрагентів бізнесу у результаті отримання ними товарів, робіт, послуг на умовах відстрочки платежів. Таке трактування визначає характер її обліку.

МСБО прямо не визначають методи визнання, класифікацію та оцінку дебіторської заборгованості, а тільки дають загальні рекомендації по розкриттю відповідної інформації у фінансових звітах. Так, МСБО 1 „Подання фінансових звітів” рекомендує виділяти у Балансі торговельну та іншу дебіторську заборгованість [54].

Торговельна (операційна) дебіторська заборгованість виникає в процесі звичайної операційної діяльності компанії за умови продажу товарів чи надання послуг в кредит. Такий кредит називають комерційним кредитом. На відміну від попередньої оплати, ця форма є поширеною у міжнародній практиці. Відповідно до умов договору, клієнт сплачує заборгованість через 15, 30, 45 або 60 і більше днів, що сприяє розвитку торгівлі.

Особлива (неопераційна) дебіторська заборгованість виникає від операцій, не пов'язаних з операційною діяльністю підприємства. До неї відносяться позики та аванси, видані працівникам або філіям компанії, депозити для покриття потенційних збитків, депозити, як гарантія платежу, дивіденди і відсотки до отримання тощо [19, с.193].

В зарубіжних країнах, особливо в Європі, приділяється значна увага розкриттю в фінансовій звітності дебіторської заборгованості. Рішення про порядок розміщення різних видів дебіторської заборгованості в балансі та ступінь деталізації цих статей приймає сама компанія, тому в різних країнах склад та структура дебіторської заборгованості в балансі будуть різні.

Звичайно дебіторська заборгованість в балансі зарубіжної компанії, зокрема в країнах англо-американської системи обліку, представляється, а отже і класифікується, за наступними групами:

– рахунки до отримання – вид дебіторської заборгованості, який виникає при продажу товарів по „відкритому рахунку”, без письмового зобов'язанні покупця оплатити рахунок, тобто така заборгованість, яка існує в результаті надання короткострокового кредиту продавцем покупцю. За нормальних умов кошти по рахунку повинні бути отримані протягом 30-60 днів;

– векселі до отримання;

– дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією [19, с. 214].

У Примітках до фінансової звітності в зарубіжних країнах може розкриватися така інформація щодо дебіторської заборгованості: перелік дебіторів і сума довгострокової заборгованості; перелік дебіторів і сума дебіторської заборгованості пов'язаних сторін, з виділенням внутрішньо групового сальдо дебіторської заборгованості; склад і сума статті Балансу „Інша дебіторська заборгованість”; метод визначення величини резерву сумнівних боргів; сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, послуги в розрізі її класифікації за строками непогашення [19, с.194].

Проблема визнання дебіторської заборгованості за кордоном пов'язана із застосуванням гнучкої системи численних знижок. Знижки, що надаються покупцю, поділяються на дві великі групи: торгові знижки – це відсоткові знижки від базової ціни; знижки за оплату в строк – це знижки залежно від строку оплати.

Саме останній вид знижок за оплату в строк і створює проблеми визнання дебіторської заборгованості. В зарубіжній практиці (переважно, системи ЗПБО США) існують два методи відображення таких знижок в бухгалтерському обліку – валовий та чистий [4, с. 25].

Порівняння особливостей оцінки дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці представлено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Оцінка поточної дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці

Оцінка поточної дебіторської заборгованості				
Вітчизняна практика		Зарубіжна практика		
На дату виникнення	На дату складання балансу	На дату виникнення	На дату погашення	На дату складання балансу
за первісною вартістю	- за первісною вартістю - за чистою вартістю реалізації (сума поточної дебіторської заборгованості мінус резерв сумнівних боргів)	Валовий метод		
		за сумою виставленого рахунку	з урахуванням знижки (за умови оплати в період дії знижки)	за сумою, скоригованою на знижку
		Чистий метод		
		за сумою зменшеною на величину знижки	- з урахуванням знижки (за умови оплати в період дії знижки) - знижка, не отримана покупцем, трактується як «штраф» (за умови оплати пізніше періоду дії знижки)	за сумою, скоригованою на знижку

У вітчизняній і у зарубіжній практиці на дату складання балансу дебіторська заборгованість оцінюється за чистою вартістю реалізації. Відмінним при цьому є визначення чистої вартості реалізації (рис. 1.3.).

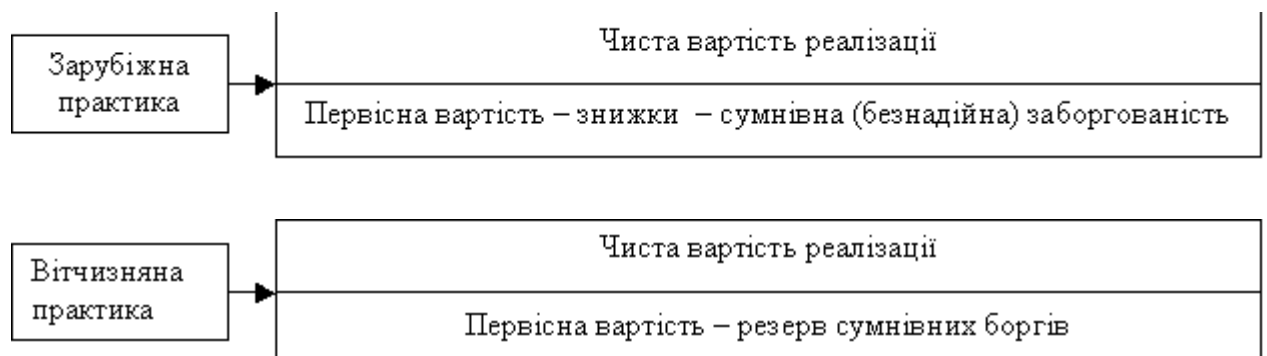

Рис. 1.3. Визначення чистої вартості реалізації у вітчизняній та зарубіжній практиці

У даному випадку увага акцентується на тому, що здійснюючи продаж у кредит, підприємство бере на себе ризик того, що деякі покупці ніколи не сплатять своєї заборгованості. Це звичайний підприємницький ризик тому у зарубіжній практиці сумнівні борги, які є і безнадійними, розцінюються як необхідні витрати підприємства, пов'язані з реалізацією в кредит. Згідно з міжнародними стандартами безнадійна заборгованість – дебіторська заборгованість, яка, ймовірно, ніколи не буде сплачена.

На відміну від вітчизняного обліку, коли безнадійні борги списуються за рахунок резерву (якщо суми не вистачає, то на витрати по списанню сумнівних боргів), в окремих країнах, не дивлячись на списання безнадійної дебіторської заборгованості на витрати, вона продовжує обліковуватися в дебеті рахунків, на яких відображається короткострокова дебіторська заборгованість покупців та показується в активі балансу в рядку „Неотриманні від покупців” або в рядку „Векселі покупців” з одночасним відображенням безнадійної заборгованості в окремому рядку зі знаком мінус [77, с. 55].

Згідно з українським законодавством списати сумнівний борг на витрати підприємство має право лише тоді, коли здійснили певні заходи щодо стягнення боргу. В деяких країнах підприємства мають право суму сумнівного боргу списувати на витрати незалежно від того, застосовані до неї заходи по стягненню чи ні [10, с. 38].

Для забезпечення належного контролю за погашенням дебіторської заборгованості ведуться окремі рахунки для кожного покупця товарів або послуг у кредит, а також застосовуються спеціальні журнали: журнал обліку продажу з відстрочкою платежу; журнал обліку придбань з відстрочкою платежу; журнал обліку грошових надходжень; журнал обліку грошових виплат.

Несподіваним є те, що у зарубіжних країнах спеціальні журнали не стандартизовані, вони пристосовуються для задоволення потреб кожного конкретного підприємства. Деякі компанії замість журналів обліку грошових виплат і надходжень для контролю за грошовими операціями використовують

систему ордерів, яка більше пристосована до комп'ютеризації обліку, ніж журнальна система [19, с. 195].

Таким чином, узагальнюючи дане питання можна зробити висновок про те, що впровадження міжнародних стандартів обліку у вітчизняну практику, в перше чергу, вимагає узгодженість між вітчизняними та зарубіжними системами обліку на основі уточнення на законодавчому рівні економічної сутності окремих складових господарських засобів підприємств та джерел їх формування, статей балансу, методів оцінки, порядку відображення на рахунках.

1.3. Нормативно-правове регулювання дебіторської заборгованості

Досить важливим питанням у розкритті теми обліку дебіторської заборгованості є визначення нормативної бази, яка регулює порядок та правильність здійснення обліку. Знання та розуміння нормативних джерел дозволяє приймати вірні та законодавчо обґрунтовані рішення на підприємстві стосовно дебіторської заборгованості.

Дебіторську заборгованість регламентують чинні в Україні відповідні нормативні документи, які забезпечують облік і контроль за правильним, цільовим і раціональним використанням коштів.

Закон України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [29] визначає правові принципи регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні. Крім цього в ньому визначено такі поняття, як „зобов'язання”. Відповідно до Закону України № 996 від 16.07.99 р. підприємство (організація) самостійно визначає облікову політику на рік, де відображаються основні засади організації та ведення обліку на підприємстві.

Податковий кодекс України [63] регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих

органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція № 291 про його застосування встановлюють позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність та рух активів, капіталу, зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій та інших юридичних осіб (крім банків та бюджетних установ) незалежно від форм власності, організаційно-правових форм і видів діяльності. План рахунків бухгалтерського обліку є переліком рахунків і схем реєстрації і групування на них фактів фінансово-господарської діяльності (кореспонденція рахунків) у бухгалтерському обліку. Згідно Інструкції №291 для обліку зобов'язань призначений клас 5 „Довгострокові зобов'язання” і 6 „Поточні зобов'язання” Плану рахунків, склад яких відповідає структурі довгострокових та поточних зобов'язань [33].

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 „Дебіторська заборгованість” регламентується на законодавчому рівні. Це Положення (стандарт) визначає методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності. Норми цього Положення (стандарту) застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами незалежно від форм власності (крім бюджетних установ). Це Положення (стандарт) застосовується з урахуванням особливостей оцінки та розкриття інформації щодо дебіторської заборгованості, встановлених іншими положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку [65].

Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку встановлює порядок створення, прийняття і відображення у бухгалтерському обліку, а також зберігання первинних документів, облікових

реєстрів, бухгалтерської звітності підприємствами, їх об'єднаннями та госпрозрахунковими організаціями (крім банків).

Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку спрямовані на узагальнення у реєстрах бухгалтерського обліку (крім реєстру позабалансового обліку) методом подвійного запису інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань та факти фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій та інших юридичних осіб (крім банків і бюджетних установ), їх філій, відділень, представництв незалежно від форм власності, організаційно-правових форм і видів діяльності (далі – підприємства), на накопичення аналітичних даних про склад і рух активів, капіталу і зобов'язань, доходів, витрат, фінансових результатів.

Форма бухгалтерського обліку як певна система реєстрів бухгалтерського обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них повинна обиратися підприємствами самостійно з додержанням єдиних засад бухгалтерського обліку та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних.

Цей перелік можна доповнювати і іншими нормативними документами, які прямо або опосередковано регламентують облік й контроль дебіторської заборгованості в Україні.

Закон України „Про аудиторську діяльність” від 22.04.93 р. №3125-ХІІ [30], визначає правові основи здійснення аудиторської діяльності в Україні і спрямований на створення системи незалежного фінансового контролю з метою захисту інтересів власника, масштаб аудиторської перевірки, види звітів аудиторів, питання методики, а також базові принципи проведення аудиторських перевірок.

Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: затв. Мінфіном України від 24.05.95 р. № 88, встановлює порядок створення, прийняття і відображення у бухгалтерському обліку, а також зберігання первинних документів, облікових реєстрів, бухгалтерської звітності підприємствами, їх об'єднаннями та госпрозрахунковими організаціями (крім

банків) незалежно від форм власності (надалі - підприємства), установ та організацій, основна діяльність яких фінансується за рахунок коштів бюджету.

Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організації Наказ МФУ від 30.11.99 № 291, визначає рахунки бухгалтерського обліку оборотних активів підприємства.

Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 11 серпня 1994 року №69, [34] встановлює єдині вимоги щодо порядку проведення інвентаризації основних засобів, товарних запасів, нематеріальних активів, грошових коштів і документів та розрахунків, у четвертому розділі дана методика проведення інвентаризації.

Облік розрахунків з підзвітними особами, крім вищевказаних нормативних документів, регулюється також Постановою Правління НБУ № 637 „Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні”. Так, з норм пп. 170.9.2 п. 170.9 ст. 170 ПКУ випливає, що надміру витрачені кошти мають бути повернені підзвітною особою до або під час подання Звіту про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт (далі – Звіт), тобто граничний строк повернення готівки збігається з граничним строком подання Звіту. А НБУ щодо строків повернення готівки, не прив'язуючись до Звіту, „прив'язався” до дня видачі коштів.

У результаті щодо строків повернення підзвітних сум отримуємо ситуацію, зображену на рисунку 1.4.

Важливим документом, який регулює порядок компенсації витрат на відрядження в межах України та за кордон Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон, яка затверджена наказом Міністерства фінансів України № 362 від 17.03.2011 року.

Рис. 1.4. Граничні строки повернення готівкових коштів, виданих у підзвіт

Крім цього, при регулюванні стан розрахунків і дебіторську заборгованість з підзвітними особами ДП „Чортківський КХП” керується нормативними документами, запропонованими в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Нормативно-правові документи, що регулюють розрахунки і стан дебіторську заборгованість з підзвітними особами ДП „Чортківський КХП”

Нормативний документ 1	Ким прийнятий (затверджений) 2
Порядок складання Звіту про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт	Затверджений наказом Мінфіну від 05.12.2012 р. № 1276
Щодо врахування квартальних премій при обчисленні середньої заробітної плати для оплати часу відрядження	Лист Мінсоцполітики від 21.09.2012 р. №991/13/84-12
Деякі питання витрат на відрядження	Лист ДПС України від 5.05.2011 р. № 8434/6/15-0315
Щодо віднесення до витрат підприємства витрат, пов'язаних із відрядженням	Лист ДПС України від 6.03.2012 р. № 3268/5/15-1416
Щодо терміну надання звіту про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт	Лист ДПС України від 6.02.2012 р. № 2292/6/23-50.0214
Щодо направлення працівників у відрядження	Лист Мінсоцполітики від 14.12.2011 р. №350/06/186-11

Продовження таблиці 3.1	
1	2
Щодо витрат на відрядження	Лист Мін'юст України від 13.02.2012 р. № 54-0-2-12/7.2
Щодо надання роз'яснення на запит про віднесення до складу витрат витрат на відрядження працівників небюджетного підприємства (витяг)	Лист ДПС України від 31.03.2012 р. № 5742/6/15-141
Щодо службових відряджень	Лист Мінфін від 22.11.2011 р. № 31-07230-16-10/28802
Щодо мінімального розміру добових витрат для працівників підприємств, які не фінансуються (утримуються) за рахунок бюджету	Лист ДПС України від 6.10.2011 р. № 1033/5/15-1416
Про граничні норми добових витрат для відрядження членів екіпажів суден, інших транспортних засобів та суми, що спрямовуються на їх харчування замість добових витрат	Постанова КМУ від 02.02.2011 р. №73
Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки	Указ Президента від 12.06.95 р. №436/95
Щодо мінімального розміру добових витрат для працівників підприємств, які не фінансуються за рахунок бюджету	Лист ДПС України від 6.10.2011 р. № 1033/5/15-1416
Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів	Постанова Кабінету Міністрів України від 2.02.2011 р. № 98

Зауважимо також, що після набрання чинності Податковим кодексом України, основні нормативні документи, які регламентували порядок службових відряджень працівників підприємств, установ, організацій різних форм власності, виклали у новій редакції або замінили іншими документами, які звужили їхні сфери застосування (таблиця 1.4).

Підсумовуючи інформацію, наведену в таблиці 1.4 можна зробити висновок, що Інструкції № 59 та Постанови № 98 повинні дотримуватися державні службовці та інші підприємства, установи та організації, що повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів – підприємства, що не мають статусу бюджетної установи, але вповноважені розпорядником бюджетних коштів на виконання заходів, передбачених

бюджетною програмою, та отримують кошти на цю мету. Для всіх інших суб'єктів господарювання зазначені нормативні документи носять рекомендаційний характер.

Таблиця 1.4

Сфери застосування нормативно-правових актів, які регламентують порядок здійснення службових відряджень, до і після прийняття

Податкового кодексу України

Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон: Наказ Міністерства фінансів України від 13.03.1998 року № 59	
Редакція від 10.06.1999 № 146	Редакція від 17.03.2011 р. № 362
Для працівників підприємств, об'єднань, установ, організацій усіх форм власності, а також державних службовців та інших осіб, які відряджаються підприємствами, що повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів	Для працівників органів державної влади, підприємств, установ та організацій, що повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів
Постанова про норми відшкодування витрат на відрядження	
Про норми відшкодування витрат на відрядження в межах України та за кордон: Постанова Кабінету міністрів України від 23 квітня 1999 року № 663	Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів: Постанова Кабінету міністрів України від 02.02.2011 року № 98
Для працівників підприємств, установ та організацій усіх форм власності, а також для державних службовців та осіб, які направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, що повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів	Для державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів

Тому на підприємствах які отримують кошти від власної господарської діяльності, доцільно буде розробити Положення про службові відрядження на базі нової редакції Інструкції № 59 та Постанови № 98, у якому буде встановлено детальний перелік витрат, які відшкодовуються відрядженому працівнику, розмір добових витрат, порядок визначення термінів відрядження, максимальна тривалість службових поїздок тощо.

Висновки до розділу I

Проаналізувавши теоретичні засади, класифікацію, дебіторської заборгованості проблеми обліку та управління нею на підприємстві при переході на міжнародні стандарти можна констатувати:

1. Дебіторська заборгованість завжди відволікає засоби із кругообігу підприємства, тим самим перешкоджає їх ефективному використанню. Підприємства повинні сплачувати зобов'язання за реалізовану продукцію, коли вони ще не отримали оплати. Різке збільшення рівня дебіторської заборгованості призведе до кризового фінансового стану підприємства.

2. Методологічні засади формування інформації про дебіторську заборгованість у бухгалтерському обліку та розкриття її у фінансовій звітності визначає положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 „Дебіторська заборгованість”. Норми цього П(С)БО застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами (далі підприємства) незалежно від форм власності (крім бюджетних установ).

3. У процесі написання дипломної роботи було виявлено багато аспектів класифікації дебіторської заборгованості. Різні автори по різному класифікують дане поняття. Від того, наскільки правильно здійснено поділ та класифікацію об'єктів обліку, а також від того, наскільки правильно обрано класифікаційні ознаки, може залежати і сам порядок обліку як групи, так і окремого об'єкта. Поділ повинен бути заснований на економічному критерії і виходячи з економічного та цільового призначення речей. В Україні дебіторська заборгованість класифікується згідно з П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість” і чітко регламентується законодавством.

Останнім часом різко виросла несвоєчасність оплати рахунків за відвантажену продукцію, виконанні роботи та надані послуги. Це призводить до того, що підприємству – виробнику необхідно велику частку оборотних засобів відволікати із кругообігу на невизначений час.

4. Досить важливим питанням у розкритті теми обліку дебіторської заборгованості є визначення нормативної бази, яка регулює порядок та правильність здійснення обліку. Знання та розуміння нормативних джерел дозволяє приймати вірні та законодавчо обґрунтовані рішення на підприємстві стосовно дебіторської заборгованості. Дебіторську заборгованість регламентують чинні в Україні відповідні нормативні документи, які забезпечують облік і контроль за правильним, цільовим і раціональним використанням коштів.

РОЗДІЛ II

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

2.1. Організація обліку розрахунків з дебіторами

Бухгалтерський облік на підприємстві ведеться безперервно з дня реєстрації підприємства до його ліквідації.

Питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів. Вони ж несуть відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років.

Основними завданнями організації дебіторської заборгованості є:

- зазначення в наказі про облікову політику критеріїв класифікації дебіторської заборгованості;
- розробка графіку документообігу для документів, що підтверджують виникнення дебіторської заборгованості та доведення цієї інформації до виконавців;
- вибір облікових реєстрів, в яких відображається дебіторська заборгованість, та доведення цієї інформації до конкретних виконавців;
- організація передачі інформації з облікових реєстрів до центральної бухгалтерії (головному бухгалтеру) для її відображення в звітності;

Головними завданнями управління дебіторською заборгованістю є:

- сприяння зростанню обсягу продаж шляхом надання комерційного кредиту і тим самим – зростання прибутку;
- підвищення конкурентоздатності за допомогою відстрочення платежів;
- визначення ступеня ризику несплати рахунків покупцями;
- розрахунок прогнозованого розміру резерву сумнівних боргів;

– надання рекомендацій щодо зменшення кількості факти або потенційно неплатоспроможних покупців [1, с. 35].

Пропозиції вітчизняних авторів щодо питань організації обліку дебіторської заборгованості та управління її розмірами на підприємстві наведені в [додатку Б](#).

Бухгалтерський облік повинен відображати вжиті заходи на бухгалтерських рахунках та, відповідно, їх вплив на фінансові результати діяльності підприємства.

Особливості організації бухгалтерського обліку на ДП „Чортківський КХП” регулюється Законом України „ Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. №996 – XIV, а також наказом Про організацію бухгалтерського обліку на підприємстві.

При організації і веденні бухгалтерського обліку ДП „Чортківський КХП” в своїй роботі керується Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, які представляють собою нормативно-правові акти, затверджені Міністерством фінансів України, що визначають принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що не суперечить міжнародним стандартам.

Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. За №291 було затверджено „План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій”, який на даний час повністю запроваджено у всіх суб’єктах господарювання, які ведуть облік з використанням бухгалтерських рахунків. Виходячи із своїх потреб ДП „Чортківський КХП” розробив власний робочий план рахунків, який відображає специфіку галузі, виду діяльності, визначає зміст аналітичного обліку і характеристику форми обліку, яка застосовується на даному підприємстві. В ньому використано стільки рахунків і субрахунків, скільки необхідно для відображення господарської діяльності підприємства.

Формування ринкової економіки, наявність різних форм власності, розширення міжнародних економічних зв’язків українських підприємців є

основою для впровадження в організацію бухгалтерського обліку облікової політики, яку підприємство визначає самостійно.

Формування облікової політики ДП „Чортківський КХП” здійснює головний бухгалтер і затверджується наказом керівника.

Облікова політика ДП „Чортківський КХП” висвітлюється в Наказі про облікову політику (**Додаток В**).

Перелік первинних документів затверджений в наказі керівника про облікову політику. До них відносяться:

- робочий план рахунків бухгалтерського обліку, що містить синтетичні та аналітичні рахунки, необхідні для ведення бухгалтерського обліку у відповідності до вимог своєчасності та повноти обліку звітності;

- форми первинних облікових документів, що застосовуються для оформлення фактів господарської діяльності, за якими не передбачені типові форми первинних облікових документів, а також форми документів для внутрішньої бухгалтерської звітності;

- порядок проведення інвентаризації активів та зобов'язань;

- методи оцінки активів та зобов'язань;

- правила документообігу та технологія обробки облікової інформації;

- порядок контролю за господарськими операціями;

- інші рішення, необхідні для організації бухгалтерського обліку.

При формуванні облікової політики передбачається майнова відокремленість і безперервність діяльності ДП „Чортківський КХП”, послідовність застосування облікової політики, а також тимчасова визначеність фактів господарської діяльності.

Облікова політика є сукупністю конкретних елементів організації бухгалтерського обліку, які визначаються підприємством на підставі загальноприйнятих правил. Положення облікової політики фіксуються в наказі керівника ДП „Чортківський КХП”, що передбачає наступні розділи:

- методологічні принципи та порядок ведення бухгалтерського обліку.

- організація роботи облікового апарату;

- технічна організація обліку;
- організація бухгалтерського обліку.

Після затвердження керівником ДП „Чортківський КХП” наказу про облікову політику він набуває статусу юридичного документа.

Складовою частиною організації обліку на підприємстві є перелік документів, що використовуються для первинного відображення господарських операцій, а також перелік облікових реєстрів, необхідних для накопичення і систематизації інформації.

Облік операцій по дебіторській заборгованості здійснюється на підставі господарських договорів та первинних документів, що засвідчують факт здійснення господарської операції.

Завдання організації документування цих операцій – скласти графік документообігу із зазначенням конкретних виконавців, дат виписки та передачі документів до архіву.

Основні документи з виникнення та погашення дебіторської заборгованості відображені в табл. 2. 1.

Таблиця 2. 1

Документування операцій по дебіторській заборгованості

№ з/п	Вид дебіторської заборгованості	Документи
1	2	3
1	Майно, що передано у фінансову оренду	Нарахування заборгованості з фінансової оренди здійснюється на підставі договору оренди, акту приймання-передачі основних засобів, переведення дебіторської заборгованості до складу поточної – довідок бухгалтерії.
2	Векселі одержані	Вексель, акт приймання-передачі векселя, ПКО, виписка банку
3	Розрахунки з вітчизняними покупцями	Накладна, рахунок-фактура, акт прийнятих робіт (послуг), податкові накладні, товарно-транспортні накладні (ТМ-1), товарні накладні, виписки банку
4	Розрахунки з іноземними покупцями	Комерційні документи (рахунки-фактури), транспортні накладні (залізнична накладна, авіа накладна, коносамент, товарно-транспортна накладна, пакувальні листи), платіжні документи на перерахування сум митних платежів та інших податків на рахунки митних установ, розрахунок бухгалтерії про наявність курсових різниць, виписки банку
5	Резерв сумнівних боргів	Довідка та розрахунок бухгалтерії

Продовження таблиці 2.1		
1	2	3
6	Розрахунки за виданими авансами	Платіжне доручення, виписка банку
7	Розрахунки з підзвітними особами	Авансовий звіт з доданими виправдовуючими документами, ПКО, ВКО
8	Розрахунки за нарахованими доходами	Довідка та розрахунок бухгалтерії
9	Розрахунки за претензіями	Претензія, акт приймання вантажу, рішення судових органів (арбітражу), письмова згода постачальника на пред'явлену претензію, виписка банку
10	Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	Протокол засідання інвентаризаційної комісії, наказ керівника, документи, що підтверджують внески по відшкодуванню матеріальної шкоди (накладна, ПКО тощо)
11	Розрахунки за позиками членам кредитних спілок	Договір між членами кредитних спілок, ВКО, платіжні доручення, авізо про оприбуткування майна учасником, який веде спільні справи.
12	Розрахунки з іншими дебіторами	ПКО, ВКО, накладна, рахунок, виписка банку тощо.

Етапи та порядок організації обліку з покупцями і замовниками представлено за допомогою [додатку Г \(Ж\)](#). Відповідно до цього повинен бути організований облік розрахунків з дебіторами по товарних операціях.

Аналітичний облік з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником, за кожним пред'явленим до сплати рахунком, що повинно зазначатись в Наказі про облікову політику. Регістром аналітичного обліку розрахунків з дебіторами є реєстр дебіторів, де відображається назви дебіторів, дата і документ, що засвідчує виникнення заборгованості, сума, дата і документ, що засвідчують погашення дебіторської заборгованості [8, с. 52].

Для одержання детальної інформації, необхідної для управління дебіторською заборгованістю, організовується аналітичний облік, який в ДП „Чортківський комбінат хлібопродуктів” організовується в розрізах (табл. 2.2).

В наказі про облікову політику про резерв сумнівних боргів повинні визначатися:

- факт створення резерву сумнівних боргів;
- строки проведення інвентаризації дебіторської заборгованості для створення резерву по сумнівних боргах [5, с. 36].

Таблиця 2.2

**Система аналітичного обліку дебіторської заборгованості в ДП
„Чортківський КХП”**

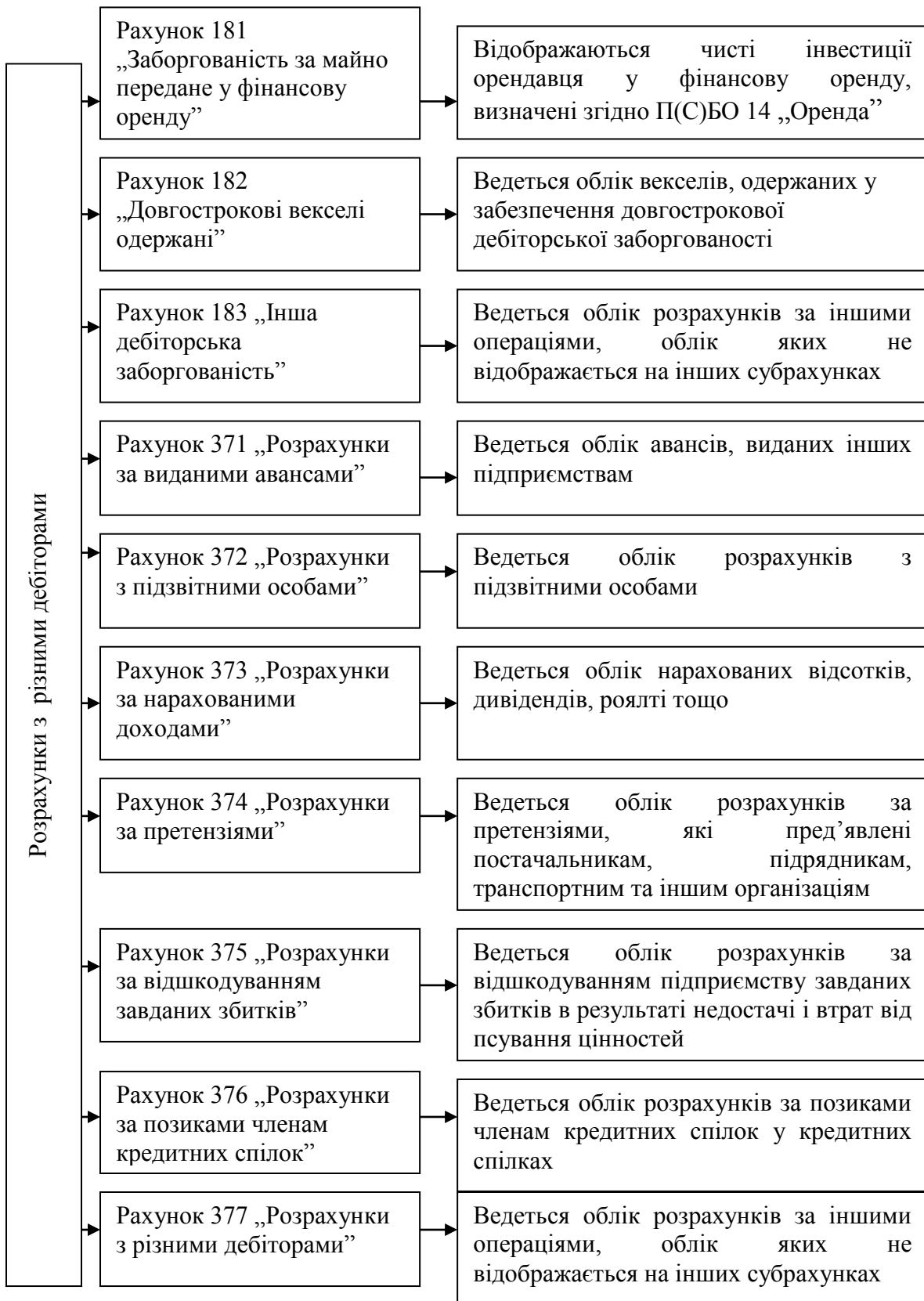
Шифр та назва рахунку	Аналітичний облік
18 „Довгострокова дебіторська заборгованість та інші нематеріальні активи”	Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення
34 „Короткострокові векселі одержані”	Аналітичний облік по вексельних операціях ведеться за кожним одержаним векселем (за даним векселів): векселі, строк сплати по яких ще не настав; векселі, дисконтовані (враховані) банком; векселі, не оплачені у встановлений термін
36 „Розрахунки з покупцями і замовниками”	Побудова аналітичного обліку повинна забезпечити отримання даних про заборгованість, строк сплати по яких ще не настав, а також заборгованість не сплачену в строк. Аналітичний облік розрахунків з покупцями і замовниками ведеться за кожним покупцем і замовником, за кожним пред’явленим до сплати рахунком
37 „Розрахунки з різними дебіторами”	Аналітичний облік ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення. Аналітичний облік при розрахунках з підзвітними особами ведеться за кожною підзвітною особою; за позиками членам кредитних спілок – за кожним членом спілки; по розрахунках з працівниками – за кожним працівником
38 „Резерв сумнівних боргів”	Аналітичний облік ведеться в розрізі боржників або за строком непогашення дебіторської заборгованості в залежності від того, за яким методом здійснюється нарахування резерву сумнівних боргів

Організація синтетичного обліку по операціях з іншими дебіторами представлена на рис.2.1.

Для контролю строків погашення дебіторської заборгованості ведеться накопичувальна відомість.

Для узагальнення інформації про стан дебіторської заборгованості, списаної з балансу внаслідок неплатоспроможності боржника, та про суми невідшкодованих недостач і втрат від псування оборотних і необоротних активів призначений рахунок 07 „Списані активи”.

Зарахування сум на даний позабалансовий рахунок здійснюється одночасно зі списанням сум недостачі і втрат від псування оборотних і необоротних активів та дебіторської заборгованості на витрати підприємства.

**Рис 2.1. Організація синтетичного обліку з різними дебіторами в ДП
„Чортківський КХП”**

Сума писаної дебіторської заборгованості обліковується на субрахунку 071 „Списана дебіторська заборгованість” протягом не менше трьох років з дати списання для спостереження за можливістю її стягнення у випадках зміни майнового стану боржника.

Дебіторська заборгованість остаточно списується з даного субрахунку після надходження суми в порядку відшкодування з одночасними записами по дебету рахунків 30 „Каса”, 31 „Рахунки в банках” чи інших рахунків обліку активів і кредиту субрахунку 716 „Відшкодування раніше списаних активів” або у зв’язку із закінченням строку обліку такої заборгованості [16, с. 12].

Використання комп’ютерної техніки призвело до якісно нових тенденцій в побудові структури облікового апарату. Першою характерною відмінністю є використання автоматизованих робочих місць бухгалтера. Під автоматизованим робочим місцем традиційно розуміють професійно-орієнтований програмно-апаратний комплекс, що забезпечує вирішення завдань користувача безпосередньо на його робочому місці.

Іншою характерною рисою при застосуванні комп’ютерної техніки є трансформація форм побудови облікового апарату. На нашу думку, для удосконалення організації бухгалтерського обліку ДП „Чортківський КХП”, повинен першочергово перейти до децентралізованого обліку. З розвитком можливостей комп’ютерної техніки та її здешевленням це дасть можливість обробки первинної облікової інформації та формування кінцевої інформації безпосередньо на робочих місцях облікових працівників.

2.2. Аналітичний і синтетичний облік дебіторської заборгованості

Для бухгалтерського обліку поточної дебіторської заборгованості використовується рахунок 36 „Розрахунки з покупцями та замовниками”, для обліку довгострокової дебіторської заборгованості використовується рахунок 18 „Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи”.

Рахунок 36 „Розрахунки з покупцями і замовниками” призначений для обліку розрахунків з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи та надані послуги, окрім заборгованості, забезпеченої векселем, а також узагальнюється інформація про розрахунки з учасниками промислово-фінансових груп.

Рахунок 36 „Розрахунки з покупцями та замовниками” має такі субрахунки:

361 „Розрахунки з вітчизняними покупцями” – для обліку розрахунків з покупцями і замовниками, що знаходяться на митній території України;

362 „Розрахунки з іноземними покупцями” – для обліку розрахунків з іноземними покупцями і замовниками з експортних операцій. На ньому ведеться облік сум, аналогічних тим, що обліковуються на субрахунку 361;

363 „Розрахунки з учасниками ПФГ” – для обліку операцій з учасниками промислово-фінансових груп [13, с. 532].

За дебетом рахунку 36 „Розрахунки з покупцями та замовниками” відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає: податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов’язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації; за кредитом сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства у банківських установах, у касу, та інші види розрахунків. Сальдо рахунку відображає заборгованість покупців та замовників за одержані продукцію (товари, послуги). Рахунки, що кореспондують з 36 рахунком „Розрахунки з покупцями та замовниками” наведено в табл. 2.3 [18, с. 326].

Рахунок 18 „Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи” призначено для обліку дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу, для обліку активів, використання яких, як очікується, неможливо протягом дванадцяти місяців з

дати балансу, а також для обліку інших необоротних активів, які не знайшли безпосереднього відображення на інших рахунках обліку необоротних активів.

Рахунок 18 „Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи” має такі субрахунки:

- 181 „Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду”;
- 182 „Довгострокові векселі одержані”;
- 183 „Інша дебіторська заборгованість”;
- 184 „Інші необоротні активи”.

Таблиця 2.3

Бухгалтерські записи за рахунком 36 „Розрахунки з покупцями та замовниками”

Дт Рахунок 36 Кт	
за дебетом з кредитом рахунків:	за кредитом з дебетом рахунків:
30 „Каса”	30 „Каса”
31 „Рахунки в банках”	31 „Рахунки в банках”
48 „Цільове фінансування і цільові надходження”	34 „Короткострокові векселі одержані”
64 „Розрахунки за податками й платежами”	35 „Поточні фінансові інвестиції”
70 „Дохід від реалізації”	37 „Розрахунки з різними дебіторами”
71 „Інший операційний дохід”	38 „Резерв сумнівних боргів”
76 „Страхові платежі”	50 „Довгострокові позики”
	51 „Довгострокові векселі видані”
	60 «Короткострокові позики»
	62 „Короткострокові векселі видані”
	63 „Розрахунки з постачальниками та підрядниками”
	64 „Розрахунки за податками й платежами”
	65 „Розрахунки за страхуванням”
	68 „Розрахунки за іншими операціями”
	70 „Дохід від реалізації”
	76 „Страхові платежі”
	84 „Інші операційні витрати”
	85 „Інші затрати»
	90 „Собівартість реалізації”
	93 „Витрати на збут”
	94 „Інші витрати операційної діяльності”
	99 „Надзвичайні витрати”

За дебетом рахунку 18 „Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи” відображається виникнення (збільшення) довгострокової

дебіторської заборгованості та одержання інших необоротних активів, за кредитом – погашення (списання) довгострокової дебіторської заборгованості та вибуття інших необоротних активів.

На субрахунку 181 „Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду” відображаються чисті інвестиції орендодавця у фінансову оренду, визначені згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 14 „Оренда”.

На субрахунку 182 „Довгострокові векселі одержані” ведеться облік векселів, одержаних на забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості.

Субрахунок 183 „Інша дебіторська заборгованість” призначений для обліку довгострокової дебіторської заборгованості, яка не відображається на інших субрахунках рахунку 18 „Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи”, зокрема розрахунків з працівниками за виданими довгостроковими позиками тощо, інші види розрахунків.

На субрахунку 184 „Інші необоротні активи” ведеться облік активів, використання яких, як очікується, неможливо протягом дванадцяти місяців з дати балансу, зокрема грошових коштів, а також інших активів, які безпосередньо не можуть бути відображені на інших рахунках обліку необоротних активів. Типові бухгалтерські записи за рахунком 18 „Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи” наведено в таблиці 2.4 [46, с. 346].

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками повинен забезпечити отримання даних про заборгованість, строк сплати за якою ще не настав, а також заборгованість, несплачену в строк.

Аналітичний облік повинен бути організований таким чином, щоб своєчасно надавати управлінцям необхідну повну інформацію про стан розрахунків з дебіторами з метою оптимізації її обсягу та забезпечення своєчасного погашення.

Таблиця 2.4

Бухгалтерські записи за рахунком 18 „Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи”

Дт Рахунок 18 Кт	
за дебетом з кредитом рахунків:	за кредитом з дебетом рахунків:
10 „Основні засоби”	10 „Основні засоби”
11 „Інші необоротні матеріальні активи”	11 „Інші необоротні матеріальні активи”
12 „Нематеріальні активи”	12 „Нематеріальні активи”
31 „Рахунки в банках”	14 „Довгострокові фінансові інвестиції”
33 „Інші кошти”	28 „Товари”
35 „Поточні фінансові інвестиції”	30 „Каса”
37 „Розрахунки з різними дебіторами”	31 „Рахунки в банках”
69 „Доходи майбутніх періодів”	33 „Інші кошти”
70 „Дохід від реалізації”	35 „Поточні фінансові інвестиції”
73 „Інші фінансові доходи”	37 „Розрахунки з різними дебіторами”
74 „Інші доходи”	85 „Інші затрати”
	97 „Інші витрати”
	99 „Надзвичайні витрати”

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем і замовником, за кожним пред'явленим до сплати рахунком, за кожною операцією. З цією метою підприємство може вести картки аналітичного обліку на кожного дебітора або накопичувальну відомість довільної форми.

Синтетичний облік дебіторської заборгованості можна представити у вигляді господарських операцій та проводок до них (Додаток Д).

Продаж товарів, робіт або послуг вітчизняним покупцям та замовникам відображається на рахунку 361 „Розрахунки з вітчизняними покупцями” (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Бухгалтерські проведення з обліку продажу товарів, робіт, послуг

№ з/п	Назва господарської операції	Обороти		Сума, грн.	Назва бухгалтерського регістру або номер додатку
		Дебет	Кредит		
1.	Відвантажено товар покупцю	361	702	8640,0	Договір купівлі-продажу
2.	Відображено ПДВ	702	641	1440,0	Рахунок – фактура, ПН

Одночасно відображається собівартість реалізованих товарів, робіт або послуг (табл.2.6).

Таблиця 2.6

Облік собівартості товарів

№ з/п	Назва господарської операції	Обороти		Сума грн.
		Дебет	Кредит	
1.	Відображено собівартість реалізованого товару	90	26,28	7200,0

Дебіторська заборгованість може бути погашена грошовими коштами, які надходять на рахунки підприємства в банківських установах або в касу (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Бухгалтерські проведення з обліку розрахунків за товар

№ з/п	Назва господарської операції	Обороти		Сума, грн.	Назва бухгалтерського регістру
		Дебет	Кредит		
1.	Здійснено оплату за товар	301,311	361	8640,0	Виписка з банку

Погашення дебіторської заборгованості може відбуватися методом взаємозарахування (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Погашення дебіторської заборгованості взаємозарахуванням

№ з/п	Назва господарської операції	Обороти		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	Погашення заборгованості за товари взаємозарахуванням.	63	68	1600,00

На субрахунку 362 „Розрахунки з іноземними покупцями”, крім того, аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, обумовленій договором. Синтетичний облік за рахунком 36 „Розрахунки з покупцями та замовниками” ведеться в Журналі 3, Відомість 3.1.

Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості та інших необоротних активів ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення, за видами інших необоротних активів.

ДП „Чортківський КХП” здійснює розрахунки з підзвітними особами. Оподаткування сум надміру витрачених коштів, отриманих платником податку на відрядження або у підзвіт і не повернутих у встановлені законодавством строки має особливий порядок.

Надміру витрачені кошти визначаються:

- на відрядження – у сумі перевищення над сумою витрат платника податку на таке відрядження;
- підзвіт для здійснення окремих цивільно-правових дій від імені та за рахунок особи, що їх надала, – у сумі перевищення над сумою фактичних витрат платника податку на здійснення таких дій.

Якщо платник повертає кошти пізніше встановленого строку, але протягом звітного місяця, на який припадає граничний термін, він має сплатити штраф у розмірі 15% суми надлишкове витрачених коштів. Якщо надлишкове витрачені кошти не повернено протягом місяця, в якому настає строк звітування, то крім штрафу, із суми надлишкове витрачених коштів утримується також податок з доходів фізичних осіб. Причому повернення коштів у подальшому не спричиняє повернення податку або суми штрафу. є повернення податку або суми штрафу.

Утримати 15% штрафу та суму податку з доходів фізичних осіб з неповернених (невчасно повернених) надміру витрачених підзвітних сум, тобто виступати в ролі податкового агента, зобов'язана особа, яка надала кошти на відрядження або підзвіт для здійснення окремих цивільно-правових дій. Також не має значення, як саме (готівковими коштами чи з використанням корпоративних платіжних карток, дорожніх, банківських або персональних чеків чи інших платіжних документів) оплачувалися витрати, пов'язані з відрядженням чи виконанням цивільно-правових дій.

І штраф, і податок утримуються підприємством за рахунок будь-якого оподаткованого доходу (після оподаткування його податком) платника податку за відповідний місяць, а за його недостатності – за рахунок доходу наступних місяців [16, с. 12].

У бухгалтерському обліку дані операції матимуть наступний вигляд (табл. 2.9) :

При реалізації товарів у кредит підприємство має ризик непогашення всієї дебіторської заборгованості. Тому на підприємстві завжди є дебіторська заборгованість, щодо повернення якої є сумніви.

Поточна дебіторська заборгованість за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи та надані послуги, яка забезпечена вексями, обліковується на рахунку 34 „Короткострокові векселі одержані”.

Таблиця 2.9

Журнал реєстрації господарських операцій ДП „Чортківський КХП”

№ з/п	Дата	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума грн.
1	26.10.12	Видано з каси підприємства під звіт готівку на господарські потреби	372	301	100,00
2	30.10.12	Визнано доходом працівника неповернену підзвітну суму, і на неї нараховано податок з доходів	661	641	14,94
3	30.10.12	Утримано з працівника 15 % штраф	661	642	15,00
4	02.11.12	Надано підзвітною особою авансовий звіт	92 641	372 372	50,00 10,00
5	02.11.12	До каси внесено невикористану готівку	301	372	40,00
6		Нараховано штраф підприємству при перевірці у розмірі 25% підзвітних сум, за якими вчасно не відзвітувалися	948	642	25,00
7		Перераховано до бюджету суми нарахованого штрафу	642 642	311 311	15,00 25,00

Векселі відображаються у балансі за номінальною вартістю. До статті „Векселі одержані” включається заборгованість за вексями, строк оплати за якими не настав [11, с. 13].

Сума нарахованих відсотків за звітний період по векселю, який підлягає оплаті в наступному періоді, переноситься на статтю „Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів”. Відповідно до цієї суми повинен бути визнаний дохід за відсотками.

У табл. 2.10 наведено приклади відображення операцій, пов'язаних з виникненням дебіторської заборгованості, забезпеченої векселями.

Таблиця 2.10

Бухгалтерські проведення з обліку операцій, пов'язаних з виникненням дебіторської заборгованості, забезпеченої векселями

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5
1	Визнали дохід від реалізації товарів	361 „Розрахунки з вітчизняними покупцями”	702 „Дохід від реалізації товарів”	120 000
2	Одночасно на суму ПДВ	702 „Дохід від реалізації товарів”	641 „Розрахунки за податками”	20 000
3	Списана собівартість реалізованих товарів	902 „Собівартість реалізованих товарів”	28 „Товари”	80 000
4	Отримали вексель у забезпечення дебіторської заборгованості	341 „Короткострокові векселі одержані в національній валюті”	361 „Розрахунки з вітчизняними покупцями”	120 000
5	Нараховані відсотки по векселю	373 „Розрахунки за нарахованими доходами”	732 „Відсотки одержані”	1 200
6	Відображені податкові зобов'язання з ПДВ	732 „Відсотки одержані”	641 „Розрахунки за податками”	200
7	Нараховані відсотки по векселю за липень	373 „Розрахунки за нарахованими доходами”	732 „Відсотки одержані”	1 200
8	Відображені податкові зобов'язання з ПДВ	732 „Відсотки одержані”	641 „Розрахунки за податками”	200
9	Погашено вексель	311 „Поточні рахунки в національній валюті”	341 „Короткострокові векселі одержані в національній валюті”	120 000
10	Сплачено відсотки по векселю	311 „Поточні рахунки в національній валюті”	373 „Розрахунки за нарахованими доходами”	2 400

Строки оплати дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги визначаються умовами укладених договорів з дебіторами або виставленим ним рахункам. Згідно практики, яка на даний момент часу склалася на Україні нормальним строком протягом якого відбувається погашення дебіторської заборгованості є 30 днів з дати відвантаження продукції, товарів, робіт та послуг. Якщо після завершення цього терміну заборгованість не погашається клієнтом, то у підприємства продавця може виникнути сумнів що до оплати такої заборгованості.

Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником. На суму такої заборгованості підприємство створює резерв сумнівних боргів. Згідно П(С)БО №10 підприємства мають можливість формувати резерв сумнівних боргів двома способами:

- або за методом абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- або за методом застосування коефіцієнта сумнівності [26, с. 40].

При застосуванні методу абсолютної суми сумнівної заборгованості резерв визначається шляхом оцінки платоспроможності окремих дебіторів. Тобто підприємство аналізує поточну дебіторську заборгованість на предмет виявлення сум сумнівної заборгованості, після чого на загальну суму виявленої сумнівної заборгованості створює резерв та відображає це в своєму обліку.

Зауважимо, що метод нарахування резерву сумнівних боргів, а також спосіб розрахунку коефіцієнта сумнівності підприємство обирає самостійно і фіксує в наказі про облікову політику. Залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на ту саму дату.

За різними методами отримано різні розміри резерву. Отже, вибір методу досить сильно впливає на кінцеві показники, тому перед вибором методу потрібно ретельно проаналізувати ситуацію на підприємстві [39, с. 8].

Для обліку резерву сумнівних боргів планом рахунків бухгалтерського обліку передбачено рахунок 38 „Резерв сумнівних боргів”. Незважаючи на те, що даний рахунок відноситься до третього класу він є пасивним.

На рахунку 38 „Резерв сумнівних боргів” ведеться облік резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення.

Основні вимоги до визнання та оцінки резерву сумнівних боргів викладені в П(с)БО 10 „Дебіторська заборгованість”.

За кредитом рахунку 38 „Резерв сумнівних боргів” відображається створення резерву сумнівних боргів у кореспонденції з рахунками обліку витрат, за дебетом – списання сумнівної заборгованості в кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості або зменшення нарахованих резервів у кореспонденції з рахунком обліку доходів (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Відображення у бухгалтерському обліку формування резерву сумнівних боргів та списання дебіторської заборгованості

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Створено резерв сумнівних боргів	944 „Сумнівні та безнадійні борги”	38 „Резерв сумнівних та безнадійних боргів”
2	Списана дебіторська заборгованість покупців, що визнана безнадійною	38 „Резерв сумнівних та безнадійних боргів”	36 „Розрахунки з покупцями і замовниками”
	Одночасно сума списаної дебіторської заборгованості відображається на позабалансовому рахунку 071 “Списана дебіторська заборгованість”		
3	Внаслідок зміни у фінансовому стані покупця відновлюється сума його заборгованості, раніше визнана безнадійною	36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”	716 “Відшкодування раніше списаних активів”
	Одночасно сума відновленої дебіторської заборгованості списується з позабалансового рахунку 071 “Списана дебіторська заборгованість”		
4	Надійшло від покупця у рахунок погашення його заборгованості	311 “Поточні рахунки в національній валюті”	36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”
5	Списана безнадійна дебіторська заборгованість за виданими авансами	944 “Сумнівні та безнадійні борги”	371 “Розрахунки за виданими авансами”
	Одночасно сума списаної дебіторської заборгованості відображається на позабалансовому рахунку 071 “Списана дебіторська заборгованість”		

Аналітичний облік на рахунку 38 „Резерв сумнівних боргів” ведеться в розрізі боржників або за строками непогашення дебіторської заборгованості [16, с. 14].

2.3. Методика обліку розрахунків з дебіторами за претензіями

Для обліку операцій з дебіторської заборгованості претензійного порядку призначено рахунок 37 „Розрахунки з різними дебіторами” субрахунка 374 „Розрахунки за претензіями”. На даному субрахунку ведеться облік розрахунків за претензіями, пред’явленими постачальникам, підрядникам, транспортним та іншим організаціям, а також за пред’явленими їм і визнаними штрафами, пенею і неустойками. Суми пред’явлених претензій постачальникам або підрядникам обліковуються на цьому рахунку доти, поки не будуть погашені. За дебетом субрахунку 374 відображають суми претензійного характеру до постачальників, підрядників і транспортних організацій по виявлених невідповідностях цін, тарифів, помилках у рахунках на ТМЦ.

За кредитом субрахунку 374 відображається списання сум претензій:

Підставою для відображення записів по субрахунку 374 є:

- письмова згода постачальників, підрядників із задоволення пред’явлених претензій;
- рішення господарського суду за позовом;
- акти приймання вантажів;
- виписка банку, що надійшли в оплату претензії.

Синтетичний і аналітичний облік руху коштів на субрахунку 374 „Розрахунки за претензіями” ведуть за кредитом у журналі № 3, за дебетом – у Відомості № 3.2 – за кожним дебітором.

Претензії реєструють у Журналі обліку претензій, пред’явлених підприємством (додаток Ж). У разі пред’явлення претензії підприємству її реєструють у Журналі обліку претензій, пред’явлених підприємству (додаток К) і в подальшому стежать за терміном її розгляду [41, с. 195].

У таблиці 2.12 наведена кореспонденція рахунків за умови задоволення претензії.

Таблиця 2.12

Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків за претензіями за умови її задоволення боржником

Зміст господарської операції	Бухгалтерський облік		Сума, грн.
	дебет	кредит	
1	2	3	4
<i>Претензію задоволено</i>			
З поточного рахунку в банку перераховано постачальнику передоплату за товар	371	311	24000
Відображено суму податкового кредиту з ПДВ у складі суми передоплати за товар	641/ПДВ	644	4000
Отримано товар від постачальника	28	631	19200
Списано раніше відображену суму податкового кредиту з ПДВ при оприбуткуванні товару, що фактично надійшов	644	631	3840
<i>I варіант обліку:</i>			
Виставлено претензію постачальнику, суму нестачі відображено як дебіторську заборгованість	374	631	960
Проведено залік заборгованості в частині фактично отриманого товару	631	371	24000
Отримано від постачальника товар в рахунок погашення виставленої претензії	28	374	800
Списано раніше відображену суму податкового кредиту з ПДВ при оприбуткуванні товару, отриманого в рахунок погашення претензії	644	374	160
<i>II варіант обліку:</i>			
Виставлено претензію постачальнику, суму нестачі відображено як дебіторську заборгованість	374	631	800
	641	644	160
	374	644	160
Отримано від постачальника товар в рахунок погашення виставленої претензії	28	374	800
Списано раніше відображену суму податкового кредиту з ПДВ при оприбуткуванні товару, отриманого в рахунок погашення претензії	641	374	160

На підприємстві за необхідності можна організувати аналітичний облік пред'явлених претензій у розрізі постачальників, а також за даними виникнення і погашення заборгованості з метою своєчасного відображення таких рахунків у синтетичному обліку. За кожною претензією слід постійно контролювати стан її досудового регулювання з постачальником і строк закінчення позовної давності.

У таблиці 2.13 наведена кореспонденція рахунків за умови, що претензію не задоволено.

Таблиця 2.13

Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків за претензіями за умови її відхилення боржником

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
	дебет	кредит	
1	2	3	4
Претензію не задоволено			
З поточного рахунку в банку перераховано постачальнику передоплату за товар	371	311	24000
Відображено суму податкового кредиту з ПДВ у складі суми передоплати за товар	641/ПДВ	644	4000
Отримано товар від постачальників	28	631	19200
Списано раніше відображену суму податкового кредиту з ПДВ при оприбуткуванні товару, що фактично надійшов	644	631	3840
Виставлено претензію постачальнику, суму нестачі відображено як дебіторську заборгованість	374 641 374	371 644 644	800 160 160
Проведено залік заборгованості в частині фактично отриманого товару	631	371	24000
Списано суму нестачі, визнано безнадійною, на витрати звітного періоду	947	374	960
Списано на фінансовий результат витрати, пов'язані з нестачею товару	791	947	960

У бухгалтерському обліку суми виявлених недостач і втрат від псування запасів до прийняття рішення по конкретних винних особах відображається в позабалансовому обліку (по субрахунку 072 „Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей”). Аналітичний облік ведуть по кожному списаному активу, за боржниками та випадками встановлених нестач і втрат від псування цінностей.

Склад збитків, що підлягають відшкодуванню кредитором, складається з реального збитку упущеної вигоди (не отриманих доходів) та компенсації моральної шкоди.

У податковому обліку для відображення суми відшкодування завданого збитку підприємство кредитор має керуватися податковим законодавством. Для цього повинні виконуватися такі умови:

- по-перше, суми компенсації має бути отримані за рішенням суду або в результаті задоволення претензії у порядку, встановленого законодавством;
- по-друге, ці суми повинні компенсувати прямі витрати або збитки, понесені платником податку унаслідок порушення його прав та інтересів, що охороняються законом.

Щодо ПДВ, то об'єктом обкладання ПДВ є операції платників податку з поставки товарів та послуг. При отриманні відшкодування операції з поставки товарів та послуг відсутні, а отже, відсутній і об'єкт обкладання ПДВ.

Для підприємства-кредитора відшкодування завданих збитків є іншим операційним доходом. Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291, інформація про штрафи, пені, неустойки та інші санкції за порушення господарських договорів, які визнано боржником або за які отримано рішення суду про їх стягнення, а також суми з відшкодування завданих збитків відображаються на субрахунку 715 „Отримані штрафи, пені, неустойки” [32].

У боржника сума відшкодування збитків відображається у складі інших операційних витрат на субрахунку 949 „Інші витрати операційної діяльності”.

Податковий та бухгалтерський облік господарських санкцій за порушення умов договору наведено у таблиці 2.14. Наприклад, за договором купівлі-продажу підприємство відвантажило 23.02.2012 р. покупцю матеріальні цінності вартістю 18000 грн. (у тому числі ПДВ – 3000 грн.). За умовами договору покупець зобов'язаний оплатити їх не пізніше 02.03.2012 р. За прострочення оплати в договорі передбачено пеню в розмірі подвійної облікової ставки НБУ. Оскільки в усталений договором строк оплата не надійшла, постачальник направив порушнику претензію з вимогою погасити

суму боргу з урахування пені, а також сплатити передбачену ст. 625 ЦКУ пеню в розмірі 3 % від простроченої суми та компенсувати втрати від інфляції за період постачання. Боржник визнав претензію та погасив заборгованість 31.03.2012 р., а отже, період, за який нараховується пеня, дорівнює 28 дням (з 03.03.2012 по 30.03.2012 р.). Виходячи з того, що розмір облікової ставки НБУ в цей період – 12%, сума пені, передбачена договором купівлі-продажу: 18000 грн.*24%*28/365=331,40 грн., де 24% - розмір подвійної облікової ставки НБУ. Крім пені, передбаченої договором купівлі-продажу, боржник відповідно до норм ст. 625 ЦКУ зобов'язаний сплатити 3% пеню від простроченої суми – 41,42 грн. (18000 грн.*3%*28/365) та компенсувати витрати від інфляції за період прострочення – 252 грн. (18000*101,40% – 18000). Отримання сум інфляційних відображається в обліку сторін договору як збільшення компенсації вартості товару. На дату погашення заборгованість за товари все ще зазначається на складі боржника [49, с. 18].

Таблиця 2.14

Кореспонденція рахунків з обліку господарських санкцій за порушення умов договору

Зміст господарських операцій	Бухгалтерський облік		Сума, грн.
	дебет	кредит	
1	2	3	4
Відвантажено товари покупцю	902	281	18000,00
Нараховано виручку за реалізацію продукцію	361	702	18000,00
Нараховане зобов'язання з ПДВ	702	641	3000,00
Відображено суму пені, нараховану за прострочення оплати та визнану боржником	374	715	331,40
Відображено суму інфляційних та 3% пені (41,42+252,00)	361	702	293,42
Нараховане зобов'язання з ПДВ	702	641	48,90
Отримано грошові кошти за реалізовані товари	311	361	18293,42
Отримано відшкодування за прострочення оплати у вигляді пені	311	374	331,40
Списано доходи на фінансовий результат	702	791	15244,52
	715	791	331,40
Оприбутковано запаси від постачальника	20	631	15000
Відображено суму податкового кредиту	641	631	3000,00

Продовження таблиці 2.14			
1	2	3	4
Списано на витрати суму визнаної неустойки	948	631	331,40
Збільшено первісну вартість матеріалів на суму інфляційних 3 % річних	20	631	244,52
Відображено суму податкового кредиту	641	631	48,90
Погашено заборгованість перед постачальником	631	311	18624,82
Списано витрати на фінансовий результат	791	948	331,40

Перш ніж відобразити інфляційні та відсотки в обліку, суб'єкт господарської діяльності повинен вирішити, як визнавати такі суми:

– як санкції за незалежне виконання грошових зобов'язань. У цьому випадку суми інфляційних та 3% річних відобразатимуться в бухгалтерському обліку так само (і з використанням тих же рахунків), що і штрафи, пені, неустойки;

– як збільшення компенсації вартості товарів (робіт, послуг).

При виборі другого підходу підприємство-кредитор на суму інфляційних та 3% річних визнає додатковий прибуток (Дт 361- Кт 702, Дт 702 – Кт 641). Підтверджуючим документам у цій ситуації може бути бухгалтерська довідка, складена на підприємстві визнаної претензії або рішення суду.

У свою чергу, боржник на суму інфляційних та 3% річних (без ПДВ) збільшить первісну вартість товарів, які на дату проведення коригування все ще значаться на складі: Дт 20, 281 – Кт 631. Якщо ж до того часу товари вже було реалізовано, то суму збільшення вартості реалізованих товарів необхідно списати на витрати періоду: Дт 949 – Кт 631 [42, с. 19].

Оскільки одним із принципів ведення бухгалтерського обліку, відомо (ст. 4 Закону України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”), є принцип обачності, який вимагає застосування облікових методів оцінки, що запобігають завищенню активів і доходів підприємства та зниження його витрат і зобов'язань, то з урахуванням цього п. 7 П(С)БО 10 щодо обліку дебіторської заборгованості встановлено свої особливості.

Так, згідно з цим пунктом дебіторська заборгованість, що є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), уключається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. З метою визначення такої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів, тобто визначення частина поточної заборгованості, що є сумнівною. Скоригувавши суму поточної дебіторської заборгованості на суму „сумнівного” резерву, підприємство тим самим може достовірно оцінити розмір наявної дебіторської заборгованості, яка, по суті, і формує справжню величину активів підприємства [12, с. 14].

Таким чином, дотримуючись у бухгалтерському обліку принцип обачності, на дату балансу належить проаналізувати стан поточної дебіторської заборгованості (розділ II балансу), що є фінансовим активом, тобто заборгованості, яку буде погашено грошовими коштами, фінансовими інструментами (цінними паперами тощо), інструментами власного капіталу інших підприємств, на предмет сумнівності і за потреби сформувати резерв сумнівних боргів (з метою уточнення суми „справжньої” дебіторської заборгованості – на погашення якої реально можна розраховувати в майбутньому).

У бухгалтерському обліку резерв сумнівних боргів визначається витратами періоду, в якому його нараховано, та відображається у складі інших операційних витрат: Дт 944 „Сумнівні та безнадійні борги” – Кт 38 „Резерв сумнівних боргів” (п. 10 П(С)БО 10). Згодом за рахунок створеного таким чином резерву списується заборгованість, визнана безнадійною.

У таблиці 2.15 наведена кореспонденція рахунків для створення резерву сумнівних боргів.

Визнання кредитором боргу сумнівним не знаходить відображення в бухгалтерському обліку кредиторської заборгованості підприємства-боржника. Також створення резерву сумнівних боргів у бухгалтерському обліку, у податковому обліку ніяк не відображається [26, с. 41].

Таблиця 2.15

Кореспонденція рахунків з обліку створення резерву сумнівних боргів

Зміст операції	Бухгалтерський облік	
	Дебет	Кредит
1. Створено резерв сумнівних боргів	944 „Сумнівні та безнадійні борги”	38 „Резерв сумнівних боргів”
2. Списано за рахунок раніше створеного резерву суму заборгованості, визнаною безнадійною	38 „Резерв сумнівних боргів”	34, 36, 37
3. Віднесено на витрати діяльності суму безнадійної заборгованості (у сумі, що перевищує створений резерв сумнівних боргів)	944 „Сумнівні та безнадійні борги”	34, 36, 37

У підприємства, що відвантажило покупцю товар і не отримало за нього оплату, виникає дебіторська заборгованість. Після закінчення строку позовної давності така заборгованість вважатиметься безнадійною заборгованістю [69].

Типові проведення бухгалтерського та податкового обліку списання безнадійної заборгованості щодо товарів у зв'язку із закінченням строку позовної давності наведені у таблиці 2.16.

Таблиця 2.16

Кореспонденція рахунків з обліку списання безнадійної заборгованості щодо товарів у зв'язку із закінченням строку позовної давності

Дата	Зміст господарської операції	Бухгалтерський облік		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
14.09.04	Відвантажено товари	902	281	14400
	Нараховано виручку за реалізацію товарів	361	702	14400
	Відображено податкові зобов'язання з ПДВ	702	641	2400
15.10.07	Списано заборгованість після закінчення строку позовної давності	381*	361	14400

При списанні безнадійної заборгованості через недостатність майна для погашення боргу перед кредитором при ліквідації чи банкрутстві боржника діями, спрямованими на погашення боргу можуть бути:

– при ліквідації – звернення до ліквідаційної комісії з отримання про те, що погашення боргу неможливе через недостатність майна особи, що ліквідується;

– при банкрутстві – заява кредитора з вимогами до боржника, складена на підставі ст. 14 Закону України „Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” від 14.05.92 р. № 2343-ХІІ.

Висновки до розділу II

Досліджуючи процеси організації і методики обліку дебіторської заборгованості, можна зробити такі висновки:

1. Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років несе керівник відповідно до законодавства та установчих документів.

2. При організації і веденні бухгалтерського обліку ДП „Чортківський КХП” в своїй роботі керується Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, які представляють собою нормативно-правові акти, затвержені Міністерством фінансів України, що визначають принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що не суперечить міжнародним стандартам, а також наказом про облікову політику підприємства.

3. Облік операцій по дебіторській заборгованості здійснюється на підставі господарських договорів та первинних документів, що засвідчують факт здійснення господарської операції

4. Для бухгалтерського обліку поточної дебіторської заборгованості ДП „Чортківський КХП” використовує рахунок 36 „Розрахунки з покупцями та замовниками”, для обліку довгострокової дебіторської заборгованості використовується рахунок 18 „Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи”. Для обліку резерву сумнівних боргів планом рахунків бухгалтерського обліку передбачено рахунок 38 „Резерв сумнівних боргів”. Аналітичний облік дебіторської заборгованості та ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення.

5. Для обліку операцій з дебіторської заборгованості претензійного порядку призначено рахунок 37 „Розрахунки з різними дебіторами” субрахунку 374 „Розрахунки за претензіями”. На ньому ведеться облік розрахунків за претензіями, пред’явленими постачальникам та іншим організаціям, а також за пред’явленими їм і визнаними штрафами, пенею і неустойками.

РОЗДІЛ III

АУДИТ І АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

3.1. Методика аудиту дебіторської заборгованості

Метою аудиту дебіторської заборгованості є висловлення думки щодо правильності організації розрахунків за претензіями та відшкодування завданих збитків на підприємстві, підтвердження законності створення дебіторської заборгованості та погашення заборгованості, яка виникла.

Завдання аудиту дебіторської заборгованості включають:

- установлення термінів виникнення заборгованості;
- установлення реальності досліджуваних розрахунків;
- установлення своєчасності погашення дебіторської заборгованості;
- установлення правильності і своєчасності документального оформлення розрахункових операцій;
- установлення правильності відображення розрахункових операцій у регістрах бухгалтерського обліку;
- установлення своєчасності звірки розрахунків і правильності її оформлення;
- установлення своєчасності пред'явлення претензій і позовних заяв при непогашенні дебіторської заборгованості [38, с. 32].

Аудит дебіторської заборгованості, як правило, починається із встановлення її реальності та законності створення. Тому аудитор повинен бути впевнений у регулярності проведення звірки взаємних розрахунків з дебіторами. Документами звірки таких розрахунків можуть бути акти звірки, а також відомості взаємної звірки розрахунків з пов'язаними сторонами. У відомості реєстрації даних звірки звичайно вказуються: найменування дебітора, сума заборгованості за даними дебітора, сума заборгованості за даними організації, яку перевіряють, різниця (табл.3.1).

Якщо аудитор виявляє, що в організації, яка перевіряється, звірка розрахунків не проводилася, тоді він самостійно робить вибіркове дослідження даних та вносить їх в аналогічну відомість.

Таблиця 3.1

**Відомість взаємної звірки розрахунків ДП „Чортківський КХП”
станом на 01.12.2012 р.**

(грн.)

№ з/п	Найменування дебітора	Сума заборгованості за даними дебітора	Сума заборгованості за даними організації	Відхилення
1	Приватне підприємство „Мир”	16789,00	14256,00	-2533
2	Виробничий кооператив „Калина”	189075,00	195348,00	6273

При складанні програми перевірки, першочерговими питаннями, аудитор повинен встановити:

- можливість приховування окремих бухгалтерських записів відображення дебіторської заборгованості від реалізації товарів, робіт і послуг, а також визначення прибутку;
- наявність дебіторської заборгованості, термін позовної давності якої минув;
- правильність нарахування резерву сумнівних боргів та його використання;
- правильність та своєчасність проведення інвентаризації дебіторської заборгованості;
- перевірка своєчасності сплати за відвантажені товари та надані послуги [80, с. 396].

Більш докладно перелік необхідних робіт вказується в програмі аудиту дебіторської заборгованості.

Перелік аудиторських процедур у програмі може бути таким:

- установлення реальних залишків дебіторської заборгованості в регістрах бухгалтерського обліку;

- вивчення документації формування дебіторської заборгованості;
- вивчення правильності відображення бухгалтерських записів;
- перевірка актів звірки;
- перевірка правильності складання договорів на постачання товарів, надання послуг;
- перевірка своєчасності сплати за рахунками-фактурами;
- перевірка правильності використання форм розрахунків;
- перевірка можливості протизаконного списання дебіторської заборгованості;
- перевірка правильності відображення дебіторської заборгованості в балансі;
- перевірка правильності створення резерву сумнівних боргів;
- перевірка упорядкування розрахунків з безнадійної заборгованості;
- перевірка розрахунків за виданими авансами;
- перевірка розрахунків за нарахованими доходами;
- перевірка розрахунків за відшкодуванням завданих збитків;
- перевірка розрахунків з іншими дебіторами;
- перевірка розрахунків з іноземними покупцями;
- перевірка розрахунків за претензіями;
- перевірка своєчасності пред'явлення позовних заяв при несвоєчасній сплаті дебіторської заборгованості [38, с. 33].

Безпосередня перевірка починається зі складання тесту внутрішнього контролю дебіторської заборгованості. Тест заповнюється аудитором за участю адміністрації замовника аудиту.

Основні питання, які повинні розглядатися в тесті, спрямовані на виявлення повноти оприбуткування грошових коштів від продажу товарів, правильності відображення дебіторської заборгованості та своєчасності її погашення.

У процесі реєстрації перевірки складають тест розкриття змісту господарських операцій, які становлять склад дебіторської заборгованості. До переліку питань, які можуть бути поставлені в тесті, варто віднести:

- виявлення повноти ведення реєстрів, які пов'язані з обліком дебіторської заборгованості (книги реєстрації рахунків, книги реєстрації накладних, книги реєстрації договорів та ін.);
- виявлення своєчасності проведення аналізу сплати за відвантажені товари;
- виявлення своєчасності проведення інвентаризації дебіторів;
- виявлення дебіторської заборгованості, що забезпечена векселями;
- виявлення своєчасності складання актів звірки;
- виявлення можливості списання дебіторської заборгованості на витрати виробництва;
- виявлення порядку контролю, правильності розрахунку коефіцієнта сумнівності. Тест повинен мати таку структуру (табл.3.2):

Таблиця 3.2

Тест внутрішнього контролю дебіторської заборгованості

№ з/п	Процедури аудиту	Так	Ні	Примітки
1	2	3	4	5
1	Чи своєчасно оформляються документи на відвантаження товарів, робіт, послуг?	так		
2	Чи на всю відвантажену продукцію виписано та відіслано рахунки отримувачам?	так		
3	Чи відповідає рівень теоретичної і практичної підготовки спеціаліста, який закріплений за ділянкою роботи з ведення обліку розрахунків з організаціями?	так		Спеціалісти мають вищу освіту
4	Чи правильно оформляється первинна документація при ведення розрахунків з організаціями?	так		
5	Чи налагоджена перевірка виписок банку особами, які не пов'язані з веденням обліку дебіторської заборгованості?	так		
6	Чи звіряються дані синтетичного обліку з даними аналітичного обліку дебіторів:	так		
7	Чи робиться раптова перевірка реєстрації вантажів на ваговій, які відправлені на адресу отримувача?	так		

Продовження таблиці 3.2				
1	2	3	4	5
8	Чи своєчасно розробляються виписки банку?	так		
9	Чи своєчасно накопичуються та групуються в регістрах обліку дебітори?	так		
10	Чи відповідає вимогам комп'ютерний облік з ведення розрахунків з організаціями?	так		

Підсумки звірки залишків дебіторської заборгованості відображають у таблиці (табл. 3.3).

Потім ці дані заносять до аудиторського висновку.

На підставі актів звірки на підтвердження дебіторської заборгованості, які аудитор реєструє в спеціальній відомості, він може виявити різницю між дебіторською заборгованістю „з обліку” та „згідно з актом звірки”.

Таблиця 3.3

**Підсумки звірки залишків дебіторської заборгованості на ДП
„Чортківський КХП” на 01.01.2013 р.**

№ з/п	За даними аналітичного обліку (грн. коп.)	За даними синтетичного обліку (грн. коп.)	За даними Головної книги (грн. коп.)	Відхилення (грн. коп.)
351	1693032, 48	1693032, 48	1693032, 48	-

Більш великих дебіторів аудитор реєструє окремо. Це необхідно для ретельнішого обстеження таких записів. Головним чином, при цьому він перевіряє реальність сум, терміни виникнення заборгованості та можливий пропуск термінів позовної давності. Звірку повноти та своєчасності оплати рахунків покупцями аудитор здійснює вибірково. З цією метою він також складає відомість, в якій указує:

- найменування дебітора (назва підприємства);
- суму дебіторської заборгованості;
- номер, дату документа;
- суму сплати дебітором, дату;
- суму штрафу, пені;
- суму сплати „всього”;

– розбіжності [9, с.197].

При встановленні термінів виникнення заборгованості використовують первинні документи, які є джерелом для формування господарських операцій, реєстри синтетичного і аналітичного обліку. У результаті такої перевірки визначають: характер господарських операцій; реальність записів; законність записів у реєстрах, які відображені на певну дату.

Аналогічно встановлюється своєчасність погашення дебіторської заборгованості. Така попередня перевірка (особливо при внутрішньогосподарському аудиті) спонукає дебітора своєчасно погасити заборгованість.

Перевірка правильності документального оформлення дебіторської заборгованості проводиться з метою встановлення наявності реальних первинних документів при записах, які відображають реєстрацію дебіторів у журналах-ордерах або машинограмах. До таких документів відносяться рахунки, рахунки-фактури, накладні та ін. У них чітко повинні бути вказані дата виникнення розрахунків, сума, кількість товарно-матеріальних цінностей, вид послуг, обсяг послуг та ін.

Первинні документи, як правило, формують господарські операції, які знаходять відображення у реєстрах бухгалтерського обліку. Записи в реєстрах повинні чітко відображати суть первинного документу. Реальність записів при перевірці переліку дебіторів встановлюється шляхом перевірки наявності актів звірки з пов'язаними сторонами. Звірка розрахунків проводиться, як правило, не рідше одного разу на місяць. Акти звірки можуть служити додатковим доказом наявності дебіторської чи кредиторської заборгованості. На основі зібраних таким чином документів (акти звірки, рахунки-фактури, накладні, платіжні вимоги, платіжні доручення) боржнику можна пред'явити претензію. У претензії вказується, за що винна юридична особа і прохання про погашення заборгованості. До претензії додають копії документів, які підтверджують заборгованість. У разі незадоволення претензії справа про непогашення заборгованості передається до органів суду. До позовної заяви додають: копію

претензії, договір, документацію про підтвердження заборгованості, марку про держмито. Якщо дебіторська заборгованість виникла в результаті неповної поставки вантажу, то необхідно прикласти, крім договору та інших документів, які підтверджують заборгованість, копію телеграми і квитанцію про виклик представника, комерційний акт або акт приймання вантажу комісією за участю представника незацікавленої організації або адміністративних органів. Незацікавлені організації або представники адміністративних органів повинні мати при собі довіреність на право приймання вантажу. Ця довіреність також повинна бути прикладена до позовної заяви.

Під час перевірки структури дебіторської заборгованості звертають увагу на сумнівний борг. Невпевненість у погашенні заборгованості виникає в результаті:

- упущення терміну позовної давності;
- оголошення банкрутом юридичної особи;
- стихійного лиха боржника (форс-мажорні обставини);
- засудження юридичної особи, смерті.

Тому при оцінці сумнівних боргів користуються П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість”. При цьому виходять із:

- платоспроможності окремих дебіторів;
- питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг;
- суми резерву сумнівних боргів на дату виникнення боргу. Ураховують, що залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на ту ж саму дату [9, с. 204].

Виявлені порушення під час перевірки дебіторської заборгованості групуються у відомості. У ній вказують коротку характеристику документа, що перевіряється, і в окремій графі – характер порушення.

Для оформлення виявлених порушень, крім тих, які згруповані у відомості, на аудитора покладаються обов'язки скласти додаткові таблиці. Наприклад, такими таблицями можуть бути:

- групування дебіторської заборгованості за термінами її погашення;
- дебіторська заборгованість за терміном позовної давності, що минув;
- дебітори, яким перерахували аванси; претензії, які направлені дебіторам;
- перелік дебіторів, з яких стягнена заборгованість за поданими позовами;
- перелік дебіторської заборгованості, яка списана на витрати підприємства;
- перелік контрактів з іноземними покупцями; перелік експортних операцій у бухгалтерському обліку; реєстр операцій в іноземній валюті; порівняльна таблиця курсових різниць за іноземними контрактами.

Найтипівіші помилки, які можуть бути виявлені у процесі аудиту розрахунків за претензіями та відшкодування завданих збитків, та їх наслідки наведено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

**Типові помилки, виявлені при проведенні аудиторської перевірки
розрахунків за претензіями та відшкодування завданих збитків**

№ з/п	Перелік порушень	Можливі наслідки
1	2	3
1	Склад інвентаризаційної комісії не затверджений керівником	Немає підстав для проведення інвентаризації
2	Документально підтверджена відсутність хоча б одного з членів комісії під час проведення інвентаризації	Результати інвентаризації недійсні
3	У наказі не вказані строки інвентаризації	Немає підстав для початку проведення інвентаризації
4	При неможливості зупинення господарської діяльності прибутково-видаткові документи не завізовані головою інвентаризаційної комісії	Є можливість оформити не виписані раніше прибутково-видаткові документи
5	У матеріально відповідальних осіб не взяті розписки про те, що усі прибуткові і видаткові документи здані в бухгалтерію	При виявленні порушень можуть бути пред'явлені прибутково-видаткові документи, оформлені в період проведення інвентаризації
6	Проводиться зіставлення даних бухгалтерського обліку з фактичною наявністю, а не навпаки. (Ідеальне складання інвентаризаційних описів – від руки за фактом)	Є можливість перекручування фактичних даних згідно з даними бухгалтерського обліку
7	Інвентаризаційний опис складений в одному примірнику	Результати інвентаризації недійсні

Продовження таблиці 3.4		
1	2	3
8	Результати повинні бути виведені на кожній сторінці – число літерами, кількість і сума матеріальних цінностей, а також загальний підсумок в натуральних показниках, навіть якщо підрахунок проводився у грошовому вимірі	Є можливість несанкціонованих виправлень
9	На сторінках немає запису „підсумки перевірів” і підпису матеріально відповідальної особи	Інвентаризаційний опис не є документом, на підставі якого можна виставити претензії до матеріально відповідальних осіб
10	Помилки і виправлення не підписані і не завірені членами комісії	Виправлення вважаються недійсними
11	Інвентаризаційний опис після затвердження результатів містить незаповнені рядки. (Усі вони повинні бути перекреслені)	Є можливість внесення додаткових даних
12	На останній сторінці інвентаризаційного опису немає запису матеріально відповідальної особи про відсутність у неї претензій до членів комісії і підтвердження того, що вона приймає описане майно на відповідальне зберігання	Відсутність підстав для пред'явлення претензій до матеріально відповідальних осіб при виявленні нестач
13	Під час перерв у роботі комісії не закритий доступ стороннім до приміщень, де зберігаються інвентаризаційні описи	Внесення виправлень, які спотворюють результати інвентаризації

Завершальним етапом проведення аудиторської перевірки є складання та подання аудиторського висновку підприємству-замовнику, в якому висвітлена незалежна думка аудитора щодо стану обліку на підприємстві [24, с. 248].

3.2. Аналіз розрахунків з дебіторами з метою управління грошовими потоками

Економічний аналіз є самостійною галуззю наукових знань, що має свій зміст і завдання. Завдання економічного аналізу залежать від соціально-економічного устрою, в умовах якого функціонує підприємство. В одержавленій адміністративно-командній економіці головними в економічному аналізі були оцінка виконання підприємствами планових завдань (головним чином, кількісних показників виробництва та реалізації продукції), що централізовано затверджувалися, та визначення відповідності господарської діяльності підприємств економічній стратегії панівної політичної партії. В

ринковій економіці завдання аналізу докорінно змінюються адекватно змінам, які відбуваються у характері та цілях господарської діяльності підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності будь-якої форми власності та організаційно-правової форми функціонування.

Основними завданнями економічного аналізу є:

– підвищення науково-економічної обґрунтованості цільових програм, бізнес-планів, нормативних планів, прогнозів і нормативів (в процесі їх розробки); сприяння покращенню системи планування, менеджменту. Дане завдання досягається здійсненням детального ретроспективного економічного аналізу; побудова тимчасових рядів за значний період будова тимчасових рядів за значний період дозволяє встановити певні економічні закономірності в господарському розвитку. Ретроспективний і поточний аналіз завершуються перспективним (прогнозним) аналізом, що є основою для розрахунку прогнозних показників. Отже, бізнес-плани, прогнози докладно обґрунтовуються необхідними економічними розрахунками;

– об'єктивне та всебічне дослідження та оцінка виконання планів і дотримання нормативів. За даними обліку і звітності здійснюється контроль виконання встановлених бізнес-планів і дотримання нормативів. На промислових підприємствах, наприклад, досліджуються виконання виробничої програми за кількістю й асортиментом випуску, якістю, реалізацією продукції тощо. В торгівлі основну увагу звертають на обсяг оптового і роздрібного товарообігу, його асортиментну структуру;

– визначення економічної ефективності використання ресурсного потенціалу (окремо та в сукупності); сприяння впровадженню в практику роботи підприємства науково-технічних розробок і провідних методів господарювання. Okремо досліджується ефективність використання засобів і предметів праці, робочої сили, фінансових ресурсів у їх сукупності;

– об'єктивна і всебічна оцінка роботи підприємства і його підрозділів за певні проміжки часу. Проводиться виявлення позитивних і негативних чинників, що впливають на роботу об'єкту, який аналізується, визначення

кількісного розміру їх дії; підготовка даних щодо перспективи розвитку на наступні періоди. У цьому виявляється органічний зв'язок економічного аналізу діяльності підприємства з реальним і обґрунтованим плануванням його роботи;

– виявлення і вимірювання внутрішніх резервів. Економічний аналіз як прикладна наука виправдовує себе повною мірою тільки тоді, коли приносить реальну користь. Дійсна користь полягає у виявленні невикористаних резервів на всіх стадіях виробничого процесу; в порівнянні з досягнутим рівнем, збільшення випуску продукції та підвищення її якості, поліпшення використання виробничих ресурсів і зниження собівартості продукції, підвищення рентабельності та збільшення прибутку підприємства; розробці заходів щодо їх використання. Реалізація даного традиційного завдання в сучасній економічній ситуації ускладнюється необхідністю враховувати невизначеність і комерційні ризики, імовірнісний характер подій та їх оцінок, інфляційні процеси тощо.

– обґрунтування оптимальності управлінських рішень. Успіх господарської діяльності на всіх рівнях управління залежить від своєчасно прийнятих ефективних рішень. Прийняти правильне управлінське рішення, виявити його раціональність і ефективність можна на підставі попереднього економічного аналізу [31, с. 124].

Економічний і соціальний розвиток підприємства, перехід до ринкових відносин, комп'ютеризація менеджменту ставлять перед наукою і практикою економічного аналізу нові, більш складні завдання щодо оптимізації функціонування суб'єктів господарювання, успішна реалізація яких сприяє поліпшенню управління виробництвом, зміцненню його економіки і підвищенню ефективності діяльності кожного підприємства. ефективності діяльності кожного підприємства.

Основним джерелом інформації для аналізу фінансового стану підприємства є фінансова звітність. Фінансова звітність – це сукупність форм бухгалтерської звітності, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

Джерела інформації, що використовуються при проведенні аналізу розрахунків з різними дебіторами наведені у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Інформаційна база для аналізу дебіторської заборгованості

№ з/п	Група інформації	Джерела інформації
1	Первинні документи	Накладні, рахунки-фактури, податкові накладні, товарно-транспортні накладні, ПКО, ВКО
2	Дані рахунків бухгалтерського обліку	16 „Довгострокова дебіторська заборгованість”, 36 „Розрахунки з покупцями та замовниками”, 37 „Розрахунки з різними дебіторами”, 38 „Резерв сумнівних боргів
3	Облікові реєстри	Журнал 3, 4
4	Фінансова звітність	№1 „Баланс”, ф.№3 „Звіт про рух грошових коштів”, ф.№5 „Примітки до річної фінансової звітності”
5	Статистична звітність	Ф.№1 – підприємництво „Звіт про основні показники діяльності підприємства”, ф.№1-Б „Звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість”, ф.№1-П (термінова) „Терміновий звіт про виробництво промислової продукції (робіт, послуг)”.
6	Інші джерела	Фінансовий план, поточні матеріали планово-економічного відділу, інші необлікові матеріали

Перераховані джерела інформації використовуються для проведення ретроспективного аналізу. Оперативний аналіз проводиться за даними первинного обліку (за інформацією на рахунках 16, 36, 37 тощо).

Прогнозний аналіз дебіторської заборгованості застосовується при оцінці відповідних альтернативних управлінських рішень.

Дані фінансової звітності виступають не лише основою аналізу та оцінки результатів звітного періоду, а є підставою для їх прогнозування. Майно знаходиться у русі, а рух утворює майно, формуючи джерело його утворення – дохід, прибуток.

Економічний аналіз фінансового стану базується, по-перше, на повному розумінні бухгалтерського обліку, його мови, значення, важливості та обмеженості фінансової інформації, що міститься у звітності, по-друге, на спеціальних методичних прийомах аналізу, за допомогою яких вивчаються найважливіші питання для отримання обґрунтування висновків.

Методика аналізу фінансового стану, деталізація її процедурної сторони залежить від поставлених цілей, а також різноманітних факторів інформаційного, часового, методичного, кадрового та технічного забезпечення. Передусім, аналітик дослідним шляхом визначає пріоритетні напрями дослідження, а після цього їх послідовність. Аналітична робота може проводитися у два етапи:

- попередня оцінка або експрес-аналіз фінансового стану;
- деталізований аналіз фінансового стану.

Завдання експрес-аналізу полягає у простій і наочній оцінці фінансового стану господарюючого суб'єкту. Деталізований аналіз фінансового стану – більш детальна характеристика майнового та фінансового стану підприємства, результатів його діяльності у звітному періоді, а також діяльності у звітному періоді, а також прогнозування розвитку на перспективу. Він конкретизує, доповнює і розширює окремі процедури експрес-аналізу.

Фінансова діяльність підприємства становить систему грошових відносин у процесі утворення, розподілу та використання різних фондів коштів.

Фінанси підприємства насамперед мають забезпечити грошовими ресурсами безперервний виробничий процес через своєчасну і повну сплату необхідних для підприємства засобів виробництва.

Під час аналізу потрібно вирішити такі основні завдання:

- виконати оцінку виконання фінансового плану і фінансового стану підприємства.
- визначити вплив факторів на фінансові показники платоспроможності підприємства.
- знайти, визначити резерви і розробити спеціальні заходи щодо їх реалізації [31, с. 128].

Проте крім цих головних завдань є такі:

- оцінка розрахунково-платіжної дисципліни і стану незавершених розрахунків;
- оцінка дебіторсько-кредиторської заборгованості.

- оцінка забезпеченості підприємства обіговими коштами, зокрема власними.

- оцінка взаємовідносин з банками і фінансовими органами.

- оцінка стану обіговості оборотних коштів тощо [31, с. 129].

Аналіз термінів заборгованості забезпечує керівництво корисною інформацією щодо можливих втрат внаслідок неоплачених рахунків, якщо підприємства використовують її з метою визначення сум, по очікуваних витратах на безнадійну заборгованість.

Аналіз фінансового стану здійснюється управлінським персоналом ДП „Чортківський КХП” Державного агентства резерву України – це внутрішній аналіз. Інформаційна база для його проведення набагато ширша і включає будь-яку інформацію, циркулюючу всередині підприємства та корисну для прийняття управлінських рішень. Його метою є забезпечення надходження грошових коштів, розміщення власних і залучених коштів таким чином, щоб отримати максимальний прибуток і уникнути банкрутства. Результати аналізу використовуються для планування, контролю і прогнозування фінансового стану підприємства.

Аналіз дебіторської заборгованості доцільно проводити за двома напрямками:

- аналіз контрагента (покупця, замовника) – для визначення його платоспроможності;

- аналіз на власному підприємстві – для з’ясування можливості щодо надання комерційних позик та дотримання ліквідності.

Аналіз дебіторської заборгованості включає:

- вивчення даних балансу про рівень збільшення або зменшення заборгованості протягом звітного періоду;

- виявлення недопустимої заборгованості і з’ясування причини її діяльності у звітному періоді, а також прогнозування розвитку на перспективу. Він конкретизує, доповнює і розширює окремі процедури експрес-аналізу.

Аналіз дебіторської заборгованості доцільно проводити за двома напрямками:

- аналіз контрагента (покупця, замовника) – для визначення його платоспроможності;
- аналіз на власному підприємстві – для з'ясування можливості щодо надання комерційних позик та дотримання ліквідності [31, с. 136].

Аналіз дебіторської заборгованості включає: вивчення даних балансу (додаток Л) про рівень збільшення або зменшення заборгованості протягом звітного періоду; виявлення недопустимої заборгованості і з'ясування причини її утворення; встановлення строків давності позову за даними пояснювальної записки або відомостей про період виникнення кожної суми заборгованості.

Великий вплив на оборотність капіталу, вкладеного в оборотні активи, а отже, і на фінансовий стан підприємства, справляє збільшення або зменшення дебіторської заборгованості. Її величина залежить від обсягу продажу, умов розрахунку з покупцями (передоплати, наступної оплати), періоду відстрочки платежу, платіжної дисципліни покупців, організації контролю за станом дебіторської роботи і претензійної роботи на підприємстві тощо.

Різде збільшення дебіторської заборгованості і її частки в оборотних активах може свідчити про необачну кредитну політику підприємства стосовно покупців або про збільшення обсягу продажів, або про неплатоспроможність і банкрутство частини покупців. Скорочення дебіторської заборгованості оцінюється позитивно, якщо це відбувається за рахунок скорочення періоду її погашення. Якщо ж дебіторська заборгованість зменшується у зв'язку зі зменшенням відвантаження продукції, то це свідчить про зниження ділової активності підприємства.

Отже, зростання дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно, а зниження – позитивно. Необхідно розрізняти нормальну і прострочену заборгованість. Наявність другої створює фінансові утруднення, тому що підприємство буде відчувати нестачу фінансових ресурсів для придбання виробничих запасів, виплати заробітної плати і таке інше. Крім того,

заморожування коштів у дебіторській заборгованості призводить до уповільнення оборотності капіталу. Прострочена дебіторська заборгованість означає також зростання ризику непогашення боргів і зменшення прибутку. Тому кожне підприємство зацікавлене у скороченні термінів погашення належних йому платежів [74, с.485].

Дебіторська заборгованість ДП „Чортківський КХП” Державного агентства резерву України виникає внаслідок безготівкових розрахунків з покупцями, фінансовими органами, робітниками, підзвітними особами тощо. Дебіторська заборгованість – це відтягнення з господарської діяльності обігових коштів – причина фінансових труднощів підприємства [31, с.143].

У процесі аналізу потрібно вивчити передовсім динаміку дебіторської заборгованості (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Динаміка дебіторської заборгованості ДП „Чортківський КХП”

(тис. грн.)

Стаття дебіторської заборгованості	На 31.12. 2010 р.	На 31.12.2011 р.	На 31.12.2012 р.	Відхилення	
				2012 до 2010 р.	2012 до 2011 р.
Покупці та замовники	95	1038	1693	1598	655
Векселі до одержання	-	-	-	-	-
Заборгованість перед бюджетом	99	21	152	53	131
Заборгованість по внутрішніх розрахунках	-	-	-	-	-
Інші дебітори	76	120	268	192	148
Разом	270	1179	2113	1843	934

Як показують дані проведеного аналізу величина дебіторської заборгованості у 2012 році в порівнянні з 2010 роком збільшилась на 1843 тис. грн., а в порівнянні з 2011 роком – на 934 тис. грн., причому збільшення відбулося по усіх статтях дебіторської заборгованості. Це насамперед зумовлено зростанням обсягів заборгованості по розрахунках з покупцями і замовниками на 1598 тис. грн., 1682% суми заборгованості в порівнянні з 2010 роком. При цьому можемо зробити висновок що зростання дебіторської

заборгованості відбувається із за несплати своєчасно боргів дебіторами, що може бути обґрунтоване уповільненням її оборотності у зв'язку з погіршенням стану розрахунків. Також можна зробити висновок про збільшення обсягів реалізації продукції, що і призвело до збільшення заборгованості за товари і послуги.

Аналіз дебіторської заборгованості проводиться за даними аналітичного обліку по рахунках третього класу, та передбачає:

- оцінку розміру і динаміки дебіторської заборгованості, порівнюючи її розмір на початок і кінець звітної періоду або за декілька звітних періодів;
- вивчення структури дебіторської заборгованості за термінами виникнення з метою з'ясування стану розрахунково-платіжної дисципліни.

За даними відомості обліку розрахунків з покупцями і замовниками можна проаналізувати стан дебіторської заборгованості за строками виникнення (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

**Аналіз стану дебіторської заборгованості ДП „Чортківський КХП”
за 2012 рік**

тис. грн.

№ з/п	Дебіторська заборгованість за строками погашення	Дебіторська заборгованість за товари, роботи	Інша поточна дебіторська заборгованість	Разом
1	До 3 місяців	539	142	681
2	Від 3 до 6 місяців	563	89	652
3	Від 6 до 12 місяців	368	37	405
4	Більше року	223	-	223
5	Безнадійна заборгованість	-	-	-
6	Разом	1693	268	1961

За даними таблиці 3.7 можемо зробити висновок, що 681 тис. грн. (34,73% загальної суми дебіторської заборгованості) виникло менше ніж за три місяці. На період від 3 до 6 місяців припадає 652 тис. грн. або 33,25% загальної заборгованості. Разом з тим, борг в сумі 405 тис. грн., що виник за продукцію дебітори не сплачують підприємству більше ніж півроку, а 223 тис. грн. (11,4% загальної суми) – заборгованість більше 1 року.

Система управління дебіторською заборгованістю вимагає постійного контролю за рядом параметрів. До них відносяться: час обороту дебіторської заборгованості; структура дебіторів за різними ознаками; схеми розрахунків з покупцями і можливість їх уніфікації; схема контролю і принципи резервування сумнівних боргів; система заходів, яка стосується несумлінних покупців тощо.

Зміст управління дебіторською заборгованістю полягає в наступному. Її рівень визначається підприємством враховуючи умови розрахунків зі своїми клієнтами. Якщо ці умови жорсткі, то зменшується обсяг продажу продукції так як покупці не мають можливості придбати товар в кредит і, відповідно, зменшується величина дебіторської заборгованості клієнтів.

З іншого боку, якщо розрахункові умови послаблюються, з'являється більше замовників, зростає товарообіг і, відповідно, сума дебіторської заборгованості. Послаблення розрахункових умов, що збільшує дебіторську заборгованість покупців, має свої переваги і недоліки. Так, з одного боку – це зростання обсягу продажу продукції та прибутку, а з іншого – збільшення суми безнадійних боргів та додаткові фінансові витрати через наявність на балансі дебіторської заборгованості.

При аналізі дебіторської заборгованості використовуються показники, які розраховуються за даними балансу підприємства і Звіту про фінансові результати (Додаток М) (табл. 3.8):

Таблиця 3.8

Показники стану дебіторської заборгованості ДП „Чортківський КХП”

№ з/п	Показник	Розрахунок	2011 р.	2012 р.	Відхилення
1	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	$\Phi.2 \text{ р.}035 / \Phi.1 (\text{р. } 150 - \text{р. } 210) + \Phi.1 (\text{р.}150 - \text{р.}210) * 0,5$	5,43	4,4	-1,03
2	Тривалість обороту (погашення Д.З)	360 / коефіцієнт оборотності Д.З.	66,29	81,82	15,53
3	Частка Д.З. в загальному обсязі оборотних активів	$\Phi.1 (\text{р. } 150 - \text{р.}210) / \Phi.1 \text{ р.}260$	21,5	30,5	9,0

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що швидкість обороту дебіторської заборгованості зменшилась на 1,3, тобто дебіторська заборгованість повільніше переходить в стан грошових коштів у 2012 році ніж у 2011 році. Також збільшився термін погашення дебіторської заборгованості. Це свідчить про те що терміни розрахунків зменшилися на 15.53. Але часта дебіторської заборгованості у частині оборотних активів зросла на 9. Виходячи з цього, можна зробити висновок про погіршення стану дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві. На нашу думку, одними з важливих причин такого стану є недостатній внутрішній контроль та незадовільну роботу аналітично-економічної служби на ДП „Чортківський КХП”.

Важливим у процесі аналізу дебіторської заборгованості є контроль за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості. Для цього доцільно скласти розрахунковий баланс, тобто порівняти кредиторів (джерела активів) з дебіторами (розміщенням активів), передбачаючи при цьому, що кредиторська заборгованість має бути перекрита дебіторською.

Після аналізу дебіторської заборгованості управлінський персонал ДП „Чортківський КХП” складає розрахунковий баланс, в активі якого відображається дебіторська заборгованість, а в пасиві – кредиторська.

Дебетове сальдо, тобто перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською, свідчить про те, що частина оборотних засобів підприємства вилучена з обігу і знаходиться в його дебіторів. Кредитове ж сальдо по розрахунковому балансу, тобто перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською, свідчить про позабалансове залучення підприємством в господарський обіг засобів інших підприємств (табл. 3.9).

За даними таблиці 3.9 у 2012 році кредиторська заборгованість збільшилась на 2451 тис. грн., що склало 290% (тобто майже втричі), дебіторська – на 934 тис. грн. (179,2%). Це свідчить, що дебіторська заборгованість є меншою за кредиторську, тобто значна частка оборотних активів залучена в господарську діяльність зі сторони кредиторів. Це також

показує, що у 2012 році було збільшено реалізацію продукції, однак проавансовано значна кількість не відвантаженої продукції, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства.

Таблиця 3.9

Розрахунковий баланс ДП „Чортківський КХП”

тис. грн.

Показники	2011 р.	2012 р.	2012 р. від 2011 р. (грн.)	2012 р. від 2011 р. (%)
1	3	4	5	6
Дебіторська заборгованість	1179	2113	+ 934	179,2
Кредиторська заборгованість	1290	3741	+ 2451	290
Активне сальдо	-	-	-	-
Пасивне сальдо	111	1628	+ 1517	
Баланс	1290	3741	+ 2451	

Аналіз дебіторської заборгованості передбачає вивчення причин виникнення заборгованості. Для покращення фінансового стану підприємства необхідно:

– слідкувати за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості. Значне перевищення дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стійкості підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування;

– при можливості орієнтуватися на збільшення кількості замовників для зменшення ризику недоплати, який є значним при наявності монопольного замовника;

– контролювати стан розрахунків за простроченою заборгованістю. В умовах інфляції будь-яка відстрочка платежу призводить до того, що підприємство реально отримує лише частину боргу;

– своєчасно виявляти недопустимі види дебіторської заборгованості, до яких в першу чергу відносять прострочену заборгованість покупцям понад трьох місяців, по платежам до бюджету тощо.

В ході аналізу дебіторської заборгованості на ДП „Чортківський КХП” було розкрито її якісний склад і внутрішню структуру як по видах заборгованості, так і по термінах виникнення. Це необхідно для того, щоб, по-перше, виявити прострочені та безнадійні борги дебіторів, по-друге, своєчасно встановити борги, і, по-третє, щоб своєчасно вжити заходів по стягненню з дебіторів прострочених боргів.

3.3. Удосконалення організації обліку дебіторської заборгованості в ринкових умовах

Нестабільність економічної ситуації в Україні призводить до погіршення стану розрахунків між підприємствами, істотного збільшення ризиків реалізації на умовах відстрочки оплати. Низька платоспроможність підприємств викликає зростання обсягів дебіторської заборгованості та зменшення кредиторської, що призводить до порушення платіжного балансу. Сьогодні в період глобальних змін в різних сферах діяльності суспільства питання дебіторської заборгованості є досить актуальним, адже фінансовий стан підприємства значною мірою залежить саме від наявності та ефективного управління цим видом заборгованості.

Відповідно до Закону України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [29], національні стандарти бухгалтерського обліку не повинні суперечити міжнародним. Але на відміну від українських П(С)БО, МСБО не передбачають єдиного стандарту, що регулює порядок обліку і відображення у звітності дебіторської заборгованості. Питання щодо обліку дебіторської заборгованості регулюються декількома міжнародними стандартами, серед яких: МСБО 1 „Подання фінансових звітів” [54], МСБО 32 „Фінансові інструменти: розкриття та подання” [53, с. 865], МСБО 39 „Фінансові інструменти: визнання та оцінка” [53, с. 1026]. В Україні ж облік дебіторської заборгованості регулюється чітко визначеним нормативом – П(С)БО 10, положення якого в певній мірі відрізняються від запропонованих у міжнародних стандартах. Щоб покращити методику обліку розрахунків з

дебіторами, передусім необхідно внести зміни у П(С) БО 10 „Дебіторська заборгованість” [65], в яких чітко були б розмежовані поняття довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованостей. Їх облік нині ведеться на різних рахунках бухгалтерського обліку, що не відзначено у вищезазначеному стандарті. Разом із тим слід вказати, що поточна дебіторська заборгованість є оборотним активом, а довгострокова – необоротним, і вони обліковуються на різних рахунках. На нашу думку, потрібно зробити уточнення визначення поточної дебіторської заборгованості, оскільки згідно з П(С) БО 10, поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів і послуг та оцінюється за первісною вартістю. Але утворення поточної дебіторської заборгованості не завжди слід пов'язувати з доходом, оскільки дохід вимірюється сумою очікуваних грошових надходжень, тому якщо не очікується погашення дебіторської заборгованості у звітному періоді, то наступні надходження коштів або певних матеріальних цінностей не можна вважати доходом. У фінансовій звітності (форма №2 „Звіт про фінансові результати”) також потрібно розділити відображення отриманого доходу від реалізації в окремих рядках, щоб не суперечити принципу збереження капіталу підприємства. Відповідно до Концептуальної основи, складання та подання фінансових звітів передбачає використання однієї з чотирьох видів вартості: історичної, поточної, вартості реалізації та теперішньої. Згідно з національними стандартами, поточні зобов'язання оцінюються за сумою погашення, тобто за вартістю реалізації. Проте, на нашу думку, не до всіх видів поточних зобов'язань доцільно застосовувати таку вартість. Отже, мета обліку дебіторської заборгованості полягає в тому, щоб не допустити прострочення термінів платежу та доведення заборгованості до стану безнадійної. Правильно організований бухгалтерський облік повинен мати таку систему рахунків, яка б достатньою мірою відображала і характеризувала всю господарську діяльність з вимушеною конкретизацією [50, с. 52].

Наявність великої кількості невирішених проблем, недостатній ступінь дослідження проблеми стосовно сучасних змін в економіці, наявність багатьох невирішених і дискусійних питань, а також велике їх практичне значення свідчать про необхідність подальшого дослідження питань обліку оборотних активів, зокрема – дебіторської заборгованості та роблять цю тему актуальною.

На даний час облік дебіторської заборгованості в складі оборотних активів має багато недоліків:

- відсутність чіткої схеми деталізації та співвідношення різних видів дебіторської заборгованості у загальній їх структурі. Крім цього співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості на різних підприємствах однієї галузі буває неоднаковим, що не дозволяє встановити балансування між ними;

- вивчення обліку сумнівних боргів, зокрема резерву на їх покриття з метою зближення бухгалтерського та податкового обліку;

- потреба змін у будові реєстрів аналітичного і синтетичного обліку дебіторської заборгованості. Сьогодні облік дебіторської та кредиторської заборгованостей ведеться в одному реєстрі – Журналі №3.

- проблеми пов'язані з управлінням дебіторською заборгованістю [41, с. 191].

Для прийняття управлінських рішень важливе значення має повнота і об'єктивність інформації, пов'язаної з дебіторською заборгованістю. Вирішення багатьох проблемних питань дозволить значно вдосконалити організацію та методику обліку розрахунків з дебіторами.

Тому необхідно внести зміни у П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість“, в яких чітко були б розмежовані поняття довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованостей. Їх облік нині ведеться на різних рахунках бухгалтерського обліку, що не відзначено у вищезазначеному стандарті. Разом із тим слід вказати, що поточна дебіторська заборгованість є оборотним активом, а довгострокова – необоротним, і вони обліковуються на різних рахунках.

Створення ефективної системи контролю за якістю обліку розрахунків з дебіторами вимагає розробки чіткої та досконалої класифікації дебіторської заборгованості, уніфікації способів її оцінки та документів аналітичного обліку. Це, відповідно, дозволить накопичувати інформацію про розрахунки з дебіторами з різними рівнями деталізації і узагальнення.

Потребують розробки також моделі співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей і певного інструментарію, який дозволив би швидко та якісно виявляти негативні явища, що впливають на кількісні та якісні зміни цих заборгованостей. Бажаним є співвідношення, коли кредиторська заборгованість переважає дебіторську на 10-20%.

Важливо вдосконалювати методику визначення суми резерву сумнівних боргів. Потрібно внести зміни в діюче законодавство для стимулювання створення підприємствами цього резерву. Практика показує, що більшість акціонерних підприємств, звітність яких є обов'язковою, не створюють резерву сумнівних боргів.

Потрібно вдосконалити політику управління дебіторською заборгованістю, адже саме політика управління дебіторською заборгованістю, яка представляє собою частину загальної політики управління оборотними активами і маркетингової політики підприємства, спрямованої на розширення обсягів реалізації продукції, визначає ефективність роботи підприємства. Тому досить важливим є визначення основних (ключових) етапів формування політики управління дебіторською заборгованістю:

- аналіз дебіторської заборгованості підприємства у попередньому періоді;
- формування принципів кредитної політики відносно до покупців продукції;
- визначення можливої суми фінансових коштів, які інвестуються в дебіторську заборгованість по товарному та споживчому кредиту;
- формування системи кредитних умов;

- формування стандартів оцінки покупців і диференціація умов надання кредиту;
- формування процедури інкасації дебіторської заборгованості;
- забезпечення використання на підприємстві сучасних форм фінансування дебіторської заборгованості;
- побудова ефективної системи контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості.

Управління дебіторською заборгованістю безпосередньо впливає на прибутковість господарського товариства і передбачає розробку дисконтної та кредитної політики щодо малоефективних покупців і визначення шляхів прискорення повернення боргів, а також вибір умов продажу, які забезпечують гарантоване надходження грошових коштів.

Однією з основних причин виникнення простроченої дебіторської заборгованості є взаємні неплатежі. Зрозуміло, що причин цього явища багато, але, на наш погляд, механізм його виникнення закладений в існуючій системі бухгалтерського обліку, а точніше, в системі розрахунків між господарюючими суб'єктами.

Керівництву підприємства необхідно мати достовірну інформацію про стан дебіторської заборгованості. Необхідною передумовою достовірності інформації є ведення обліку розрахунків згідно законодавства, здійснення своєчасного контролю і аналізу стану взаєморозрахунків і заборгованості.

Для відображення більш кращої картини фінансового стану підприємства в бухгалтерській звітності підприємства створюють резерв сумнівних боргів.

Рішення про створення резерву сумнівних боргів повинно готуватись комісією підприємства за участю керівників юридичної, бухгалтерської, збутової служб та затверджуватись керівником підприємства. Вважаємо, що в рішенні про створення резерву сумнівних боргів комісія повинна відображати наступні відомості: дату та причину виникнення заборгованості, строк її погашення (векселів, застав, договорів страхування), дату подання позовної

заяви до суду (арбітражного суду) про стягнення заборгованості з покупця (замовника), номер та дату платіжного доручення про перерахування мита.

Резерви сумнівних боргів дозволяється створювати тільки за результатами інвентаризації дебіторської заборгованості в кінці року, в той час як сумнівні борги виникають в ході торгових операцій протягом року. Існують наукові думки, що необхідно нараховувати резерв протягом всього облікового періоду. На нашу думку, розрахувати резерв сумнівних боргів доцільно перед складанням звітності, а використовуватися він буде протягом звітного року при потребі або безпосередньо перед складанням звітності.

Вважаємо, що резерв повинен формуватись на базі експертних оцінок фінансового менеджменту підприємства.

Списання боргу на збиток внаслідок неплатоспроможності боржника не є анулюванням заборгованості. Ця заборгованість повинна відобразитися на позабалансових рахунках з метою контролю за можливістю стягнення у випадку зміни майнового стану боржника. Термін, на який заборгованість повинна обліковуватись на позабалансовому рахунку, встановлюють деякі практики в три, деякі – в п'ять років з моменту списання. На нашу думку, зазначений термін повинен обиратися підприємством самостійно, але не менше трьох років з моменту списання заборгованості з балансу.

Кожна комп'ютерна програма має певні компоненти для обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами. Однак, крім застосування програмного забезпечення, безпосередньо прив'язаного до виконання тих чи інших функцій обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами, існує ще один шлях автоматизації підприємства – придбання програмного „конструктора”.

З метою удосконалення обліку розрахунків з покупцями та замовниками, при її автоматизації, пропонується здійснити наступні заходи:

- створити інформаційну базу кредиторської та дебіторської заборгованості учасників розрахунків;
- звірити в електронній формі взаємні вимоги та зобов'язання і знайти найбільш раціональні способи погашення взаємної заборгованості;

- провести взаємозаліки, поступово скорочуючи обсяги заборгованості;
- вести облік та звітність проведених взаєморозрахунків.

Досягнути цього автономно від фінансових та виробничих аспектів управління неможливо. Тісна інтеграція функціонального модуля з підсистемами, що безпосередньо пов'язані з фінансами та виробництвом, дозволяє вирішити традиційні проблеми, які виникають при зіткненні матеріально-технічного постачання з управлінням, виробництвом та фінансами. Це дасть змогу скоординувати планову послідовність закупок і видачу дозволу, надасть свободу маневру у виборі способів платежу, а також полегшить ведення офіційної звітності.

Це можна запропонувати до сучасного рахунку 36 „Розрахунки з покупцями і замовниками” субрахунок 364 „Розрахунки за відстроченими платежами”, на якому слід обліковувати розрахунки за тією дебіторською заборгованістю по товарах, роботах, послугах, за якою було відстрочено виконання зобов'язань за договорами.

Дані пропозиції дозволять підвищити ефективність контролю за дебіторською заборгованістю і окреслять суми заборгованості, за якою слід нарахувати резерв сумнівних боргів.

Для удосконалення обліку дебіторської заборгованості пропонуємо факторинг здійснювати по операціях за товарною (операційною) дебіторською заборгованістю, синтетичний облік якої ведеться на рахунку 36 „Розрахунки з покупцями і замовниками” та 371 „Розрахунки за виданими авансами”. По всіх інших видах заборгованостей застосування факторингу є неправомірним.

Висновки до розділу III

Різні підходи до визначення сутності дебіторської заборгованості та методики її відображення в обліку, вимагають специфіки у застосуванні підходів щодо контролю заборгованості та аналізу стану розрахунків з дебіторами.

1. Перед контролем стоять наступні завдання: зміцнення законності та правопорядку, державної та фінансової дисципліни; забезпечення збереження власності, яка належить підприємству; досягнення цільового, економного та раціонального використання всіх засобів (насамперед грошових коштів), які знаходяться у розпорядженні підприємства; виявлення та використання резервів росту та підвищення ефективності виробництва; виявлення шляхів удосконалення роботи суб'єктів господарювання, та інші.

2. На базовому підприємстві, як показує дослідження контроль є зовнішній і внутрішній. Зовнішній контроль провадиться у формах ревізій та аудиту у відповідності із законодавством. Виходячи з останніх нормативно-правих актів щодо організації внутрішнього контролю в державних підприємствах на ДП „Чортківський КХП” запроваджено службу внутрішнього аудиту.

3. Важливе значення в мінімізації дебіторської заборгованості має економічний аналіз. На досліджуваному підприємстві намітилася негативна тенденція до збільшення дебіторської заборгованості.

4. Необхідною передумовою достовірності інформації є ведення обліку розрахунків згідно законодавства, здійснення своєчасного контролю і аналізу стану взаєморозрахунків і заборгованості. Необхідно внести зміни у П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість”, в яких чітко були б розмежовані поняття довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованостей. Їх облік нині ведеться на різних рахунках бухгалтерського обліку, що не відзначено у вищезазначеному стандарті. Разом із тим слід вказати, що поточна дебіторська заборгованість є оборотним активом, а довгострокова – необоротним, і вони обліковуються на різних рахунках.

ВИСНОВКИ

У магістерській дипломній роботі наведено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення науково-практичного завдання, що виявляється у дослідженні і розробці науково-методичних підходів щодо вдосконалення обліку дебіторської заборгованості, зокрема обліку розрахунків за претензіями та відшкодуванням завданих збитків.

На основі проведеного дослідження як теоретичних засад бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, так і практичного аспекту даного питання можна зробити наступні висновки:

1. Одним з найбільш складних і суперечливих питань українського обліку є облік дебіторської заборгованості, що пов'язано з існуванням проблеми неплатежів. В роботі розкрито економічний зміст понять “дебіторська заборгованість”, “сумнівна дебіторська заборгованість”, “претензія”, “збиток”, та взаємозв'язок між цими термінами.

2. В результаті дослідження визначено, що дебіторська заборгованість – це частина оборотного капіталу, а також вимоги на його отримання у вигляді готівки, матеріальних та інших ресурсів від господарюючих суб'єктів. Тому найбільш точне її трактування наступне: “Дебіторська заборгованість – це матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з кругообігу грошових коштів.” Наведене визначення дає уявлення про економічну природу дебіторської заборгованості і визначає її місце в бухгалтерському обліку.

3. На основі критичного аналізу обліково-економічної літератури визначено, що існуючі класифікації заборгованості є неповними і охоплюють лише одну ознаку. В роботі запропоновано класифікувати дебіторську заборгованість наступним чином: в залежності від терміну погашення – на довгострокову і поточну; в залежності від операційного циклу – на товарну (операційну) і нетоварну (неопераційну).

Вважаємо, що запропонований поділ, по-перше, спрощує критерії класифікації; по-друге, не суперечить встановленим стандартом вимогам щодо

включення заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги до складу поточної дебіторської заборгованості, але надасть можливості, в подальшому, чітко окреслити заборгованість, за якою потрібно нараховувати резерв сумнівних боргів.

4. Суперечливість нормативно-правової бази обліку розрахунків за претензіями та відшкодуванням завданого збитку, зумовлює різнобічність поглядів щодо відображення даних господарських операцій в бухгалтерському та податковому обліку.

5. З метою ефективної організації обліку на підприємстві необхідно розробити та затвердити: наказ про облікову політику, альбом первинних документів та графік документообігу щодо обліку розрахунків за претензіями та відшкодування завданих збитків, інструкції по заповненню первинних документів, наказ про ведення претензійно-позовної роботи на підприємстві тощо.

6. Для удосконалення проведення аудиторської перевірки розрахунків за претензіями та відшкодуванням завданих збитків, необхідно розробити робочі документи: звірка залишків дебіторської заборгованості, перелік актів звірки на підтвердження дебіторської заборгованості, перелік претензій на адресу дебіторів; тест обліку розрахунків по відшкодуванню заподіяного збитку.

7. Для прийняття управлінських рішень важливе значення має повнота і об'єктивність інформації, пов'язаної з дебіторською заборгованістю. Вирішення багатьох проблемних питань дозволить значно вдосконалити організацію та методику обліку розрахунків з дебіторами. Створення ефективної системи контролю за якістю обліку розрахунків з дебіторами вимагає розробки чіткої та досконалої класифікації дебіторської заборгованості, уніфікації способів її оцінки та документів аналітичного обліку. Це, відповідно, дозволить накопичувати інформацію про розрахунки з дебіторами з різними рівнями деталізації і узагальнення.

Список використаної літератури **ДОПРАЦЮВАТИ**

1. Береза С.Л. Побудова облікової політики відображення грошових активів та дебіторської заборгованості // Вісник ЖДТУ. – 2003. - №1 (23). – С. 35-43.
2. Береза С.Л. Класифікація дебіторської заборгованості :нові підходи // Вісник ЖІТІ. – 2001. - №14. – С.54
3. Береза С.Л. Класифікація дебіторської заборгованості для цілей бухгалтерського обліку // Вісник ЖДТУ. – 2004. – №3(29). – С.21-24
4. Береза С.Л. Проблеми оцінки та списання дебіторської заборгованості: вітчизняний та міжнародний досвід. // Вісник ЖІТІ. – 2002. - №18. – С.24
5. Береза С.Л. Побудова облікової політики відображення грошових активів та дебіторської заборгованості. // Вісник ЖДТУ. – 2003. - №1(23). – С.35
6. Богатко Н. Продаж дебіторської заборгованості: визначення, оцінка, облік. // Бухгалтерія. – 2004. - №22. – С.57
7. Борзенко О.П. Шляхи оптимізації дебіторської заборгованості. // // Майбутнє – аудит: Матеріали першої спільної науково-практичної спілки аудиторів України і ВУЗів. – 2004. С.155
8. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю // Фінанси України.- 2008.- №12.
9. Бодюк А.В. методологічні та нормативно-правові аспекти аудиту підприємницької діяльності: Монографія. – К.: Кондор, 2005. – 356с.
10. Бондаренко О.С. Сучасні підходи до обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці господарювання// Інвестиції: практика та досвід. - №18. – 2008. – С.36-39.
11. Владко І. Безнадійна заборгованість за опротестованим векселем: облік у векседавця та у держателя.// Все про бухгалтерський облік. – 2005. - № 30(1063). – С.11.

12. Власова Ірина Олександрівна. Облік розрахунків з дебіторами та кредиторами : Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / Донецький держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган- Барановського. — Донецьк, 2005. — 20 с.
13. Голов С.Ф., Костюченко В.М., Кравченко І.Ю. Фінансовий облік: Підручник. – К.: Лібра, 2005. – 976с.
14. Гончарук Я.А., Рудницький В.С. Аудит: Видавництво 2-ге, пер.і доп. – Львів: Оріяна –Нова, 2004. – 292с.
15. Горещька Л.Л. Питання відображення в обліку грошових коштів та дебіторської заборгованості в практиці зарубіжних країн // Вісник ЖІТІ. – 2001. – №17. – С.15
16. Городянська Л. Особливості організації обліку дебіторської заборгованості на підприємстві // Бухгалтерський облік і аудит.- 2007.- №6. - С. 9-16
17. Господарський кодекс України Затверджений наказом Верховної ради України від 16.01.2003 р. №436-IV;
18. Грабова Н.М., Кривоносов Ю.Г. Облік основних господарських операцій в бухгалтерських проводках: Практичний посібник з коментарями. - К.: А.С.К.,2001. - 416с.
19. Губачова О.М., Мельник С.І. Облік у зарубіжних країнах: Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 432 с.
20. Губін І. Інвентаризація резерву сумнівних боргів. // Бухгалтерія. – 2004. - №38. – С.75
21. Гура Н. Облік розрахунків з дебіторами і кредиторами на прикладі житлово-комунального господарства // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – №4. – С.29
22. Давидов Г.М. Аудит: Навчальний посібник – 2-ге видання, пер.і доп. – К.: Знання, 2001. – 363с.
23. Домбровська Н.Р. Удосконалення обліку дебіторської заборгованості в умовах застосування комп'ютерних технологій / Н.Р. Домбровська / Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : матеріали II

міжнар. наук.-практ. конф., (29-30 листопада 2012 рр). – Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – С.15-18.

24. Дорош Н.І. Аудит: методологія і організація. – К.: Знання, 2001. – 402с

25. Дрозд І.К. Вдосконалення внутрішнього контролю на підприємствах. / Формування ринкових відносин в Україні, № 11 (54) – 2005.

26. Жук М.Г. Проблеми та шляхи удосконалення обліку й аудиту дебіторської заборгованості та резерву сумнівних боргів. // Майбутнє – аудит: Матеріали першої спільної науково – практичної спілки аудиторів України і ВУЗів. – 2004. – С.168

27. Завгородній В.П. Автоматизація бухгалтерського обліку, контролю, аналізу та аудиту. – К.:АСК, 1998. – 768с.

28. Зайцев В.М. Шляхи удосконалення внутрішнього контролю в акціонерних товариствах / Економіка та держава. № 1/2008.

29. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16 липня 1999 р. №996-XIV;

30. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 23.04.1993 р. №3125-XII.

31. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2000. – 207с.

32. Інструкції про порядок приймання продукції виробничо-технічного призначення і товарів народного вжитку за кількістю, затвердженої постановою Державного арбітражного суду при Раді Міністрів СРСР від 15 липня 1965 р. №П-6, зі змінами та доповненнями;

33. Інструкція до Плану рахунків від 30.11.1999 р. № 291;

34. Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків від 11 серпня 1994 року № 69 із змінами та доповненнями

35. Інструкція про порядок виготовлення, зберігання, застосування єдиної первинної транспортної документації для перевезення вантажів

автомобільним транспортом та обліку транспортної роботи. Затверджена спільним Наказом Міністерства статистики України, Міністерства транспорту України від 7 серпня 1996 року N 228/253.

36. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті. Затверджено Постановою Правління Національного банку України від 21 січня 2004 р. N 22.

37. Інструкція про порядок реєстрації виданих, повернутих і використаних довіреностей на одержання цінностей. Затверджена наказом Міністерства фінансів України від 16.05.96 р. № 99.

38. Коблянська О.І. Методологічні аспекти обліку та аудиту дебіторської заборгованості. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, сер. Економіка -2005-№77-78 –С.28-34

39. Костюченко В. Облік дебіторської заборгованості / Костюченко В // Бухгалтерський облік і аудит . – 2000. – №7. – С.2-9.

40. Котляр М.Л. Управління дебіторською заборгованістю як важливий чинник підвищення фінансової стійкості підприємств Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, сер. Економіка -2004-№70. –С.47-49

41. Кіяшко О.М. Необхідність облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю. Актуальні проблеми економіки -2009-№3(93). - С. 190-196.

42. Кіяшко О.М Облік дебіторської заборгованості з позиції концепції збереження капіталу. -. - www.nbu.gov.ua/portal.

43. Кузик Н.М. Особливості інвентаризації розрахунків з дебіторами / Н.М. Кузик, О.В. Боярова, Л.С. Свида /актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації / Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (26-27 квітня 2012 р.). Тернопіль-Чортків.

44. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Організація і методика аудиту: Навч.посіб. – 3-є вид. – К.:Каравела, 2006. – 560 с.

45. Лапіна Н. Облік нестач і пересортиці виявлених при інвентаризації // Головбух.- 2005.- 17 жовтня (№54).- С.18-22.
46. Лишиленко О.В. Бухгалтерський фінансовий облік. Підручник. - Київ: Видавництво "Центр навчальної літератури", 2005. - 528с.
47. Лишиленко О.В. Бухгалтерський облік: Навч.посібник. - К.: Центр навчальної літератури. – 2008.- 623 с.
48. Лучко М.Р., Остап'юк М.Я., Даньків Й.Я. та ін. Фінансовий облік: первинна документація та облікова реєстрація: Навч.пос. – К.: Знання, 2005. – 319с.
49. Матвіїв М.Я., Хомин П.Я. Бухгалтерський облік на малих підприємствах за різними формами: Навч.пос. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 352с.
50. Матицина Н. Дебіторська заборгованість: нові облікові підходи // Економіст, 2005. - №11. - С.50-52.
51. Матицина Н. Фінансова політика підприємства як інструмент управління дебіторською заборгованістю // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – №7. – С.25-31
52. Медведик І.М. Напрямки удосконалення обліково-аналітичних досліджень дебіторської заборгованості / І.М. Медведик, О.І. Конопльова // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2006. вип.. 37. – С. 198-201
53. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) та їх тлумачення. - Київ: ПП «Видавництво «Фенікс». - 2004. - 1272 с.
54. МСБО 1 "Подання фінансових звітів" <http://buhgalter911.com>
55. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2006 р., пер з англ. мови О.В.Селезньов, О.Л. Ольховікова та ін. – К.: ТОВ «ІАМУ УА» СТАТУС», 2004. – 1028 с.
56. Нашкевська Г. Облік сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості // Бухгалтерський облік і аудит. – 2001. - №7. – С. 27-29.

57. Огійчук М.Ф., Плаксієнко В.Я., Панченко Л.Г. та ін. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.:Вища освіта, 2003. – 800 с.

58. Павлюк І.М. Бухгалтерський облік основних господарських операцій на підприємствах і в організаціях: Навч.пос. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 308с.

59. Петрик О.А. Аудит: методологія і організація: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 260с.

60. Пилипенко І.І. Аудит. Методика документів. – К.: Інформаційно-видавничий Центр Держкомстату України, 2003. – 457с.

61. План рахунків бухгалтерського обліку, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291;

62. Плаксієнко В.Я. Бухгалтерський облік у сільському господарстві України: Підручник / В.Я. Плаксієнко, Л.М. Письмаченко, Є.І. Рябий. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 490с.

63. Податковий Кодекс України

64. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: затверджені наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 № 87

65. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 № 87;

66. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: затверджені наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 № 87;

67. Положення (стандарт) бухгалтерського 13 «Фінансові інструменти», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 2001 р. № 559.

68. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив зміни валютних курсів»: затверджені наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 № 87;

69. Про результати суцільної інвентаризації дебіторської та кредиторської заборгованості і заходи щодо її скорочення: Постанова КМУ від 29.04.99 р. №750;

70. Про затвердження форми державної статистичної звітності № 1-Б термінова (місячна) «Звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість» та Інструкції щодо її заповнення. Затверджено наказом Держкомстату України від 31.07.2000 р. № 258. 28.

71. Про порядок віднесення та відшкодування безнадійної заборгованості: лист ДПАУ // www.zakon.gov.ua

72. Про порядок оформлення векселями дебіторської заборгованості перед банком: лист НБУ // www.bank.gov.ua

73. Рудницький В.С. Організація первинного обліку та економічного аналізу на прикладі підприємств торгівлі. Навч. пос. – К.: ВД «Професіонал», 2004. - 480с.

74. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства : Навч. посіб – К.: Знання, 2004. – 654с.

75. Савченко В.Я. Аудит: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2005. – 322с.

76. Савченко В.Я., Зотов В.О., Кириленко С.А. Аудит: Навч.-метод. Посібник для самостійного вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2003. – 268с

77. Скорба О.А. Регулювання обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці // Економіст. - 2009. - №11. - с.50-56.

78. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: Учебное пособие для вузов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.

79. Соловей Н.В. Проблеми обліку дебіторської заборгованості. - Соловей Н.В. , Маліношевська К.І. — www.nbuv.gov.ua/portal.

80. Сопко В.В. Організація і методика проведення аудиту, навчально-практичний посібник. – ВД «Професіонал», 2004. – 676с.

81. Сопко В.В., Завгородній В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: Підручник. – К.: КНЕУ, 2000. – 260 с.

82. Терещенко Л.О., Матієнко-Зубенко І.І. Інформаційні системи і технології в обліку. Навч.посіб.- К.:КНЕУ, 2004. – 187 с.
83. Ткаченко Н.М. Теоретико-методологічні проблеми формування бухгалтерського фінансового обліку: Монографія. - К.: А.С.К., 2001.- 348с.
84. Харитонова Н. Результати інвентаризації // Все про бухгалтерський облік. - 2006. - 16 листопада (№109). - С. 29-38.
85. Хілінський Ю. Організація інвентаризації // Все про бухгалтерський облік. - 2006. - 16 листопада (№109). - С. 16-18.
86. Хом'як Р.Л. Бухгалтерський облік в Україні: Навч.пос. 4-те вид.переробл.і допов. – Л.: Інтеллект – Захід, 2005. – 1071с.
87. Цивільний кодекс України Затверджений наказом Верховної ради України від 16.01.2003 р. №435-IV;
88. <http://www.zakon.rada.gov.ua>
89. <http://www.minfin.gov.ua>
90. <http://www.dtkk.com.ua>
91. <http://www.ukrstat.gov.ua>